«ӨЗГЕНІҢ ҚҰЛЫ ЕМЕС, ӨЗ ЕЛІҢНІҢ ҰЛЫ БОЛ»

4-бет

ТАМШЫЛАР КҮНӘНІ ЖУМАЙДЫ

8-бет

zangazet@mail.ru

№70 (3601) 19 қыркүйек 2023

ЗАҢ газеті

ZANMEDIA.KZ

Қоғамдық-саяси, құқықтық газет

БҮГІНГІНІҢ БАС ТАҚЫРЫБЫ

ҚАТАЛ ҮКІМ: ҚЫЛМЫС ПЕН ЖАЛАНЫҢ АРАЖІГІН ҚАЛАЙ АНЫҚТАЙМЫЗ?

Елімізде балаларға қатысты зорлыққа жазаны күшейтетін заң әзірленді. Бұған әрине, Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың биылғы жолдауында берген тапсырмасы негіз болғаны даусыз.

(Соңы 2-бетте)

СӘТІ ТҮСКЕН СҰХБАТ

Серік ЕРҒАЛИ, *мәдениеттанушы:*

ҚАЗАҚТЫҢ МӘДЕНИЕТІ МЕН ӨНЕРІ ЖЕТКІЛІКТІ ЗЕРТТЕЛМЕЙ ЖАТЫР

– Әлеуметтік желілерде ғана емес, бұқаралық ақпарат құралдарында да ұлттық ойын, ұлттық спорт, ұлттық өнер, ұлттық аспап, ұлттық тағам және тағы басқалар туралы сөз болған кезде «мынау тек бізде ғана бар ма?» деген күдік пайда болуда. Жалпы, ұлттық деп нені айтуға болады?

– Мұндай сұрақты қою негізінен қисынға келмейді. Себебі, қазақ деген халық ұлт ретінде 4-5 ғасырдан бері белгілі. Бірақ этнос ретінде қалыптасу жолы бірнеше мыңжылдықты қамтиды. Соңғы 4-5 ғасырда мынаны шығардық деп айту қиын. Қазақ ұлты қалыптасқаннан бергі «Қыз Жібек», «Еңлік-Кебек» дастандары сияқты рухани өнімдер бар. Бұлар қазаққа ғана тән туындылар.

Ұлттық ойын, ұлттық спорт деген сан ғасыр бойы қалыптасады. Мысалы қазір көкпардың аты мен затына қазақ пен қырғыз таласып жүр. Ол таласуға тұрмайды. Өйткені, ол Ауғанстанда да бірнеше ғасырдан бері бар ойын өнері. Оны біз қалай қазаққа не қырғызға ғана тели аламыз? Сол сияқты, тоғызқұмалақты қазақтың ұлттық спорты дейді. Оны қарақалпақтар да, алтайлар да, тағы басқа да түркі халықтарының біразы ойнайды. Оған таласу, қазаққа ғана телу дұрыс емес. Әуелі оны жан-жақты зерттеу керек. Бізде сіз атаған бұл сала зерттеусіз жатыр.

Қазір көкпарды қырғыздар көкбөрі дейді. Көкпар, көкбөрі деген сөздің бәрі бертін келе пайда болған сөз. XX ғасырдың соңына қарай түркілердің Ашина, көкбөрі туралы ұғымы жайылған кезінде соған икемдеп қалыптасты. Әйтпесе, мен «Манасты» қарадым, көкпар, көкбөрі деген ешқандай сөз жоқ. Оны қырғыздар ұлақтартқыш атайды, яғни лақ тарту дейді. Ұлақтартқышты Шыңғыс Айтматов орысша «козлодрания» деп «Қош бол, Гүлсары» деген повесінде жазды. Көкбөрі деген атауды Айтматовтың білмеуі мүмкін емес, болғанда көкбөрі деп жазар еді және оны ашып кетер еді.

Бізде қазір не болса соны әркім өз мүддесіне тарту, бұрмалау болып жатыр. Көкпар сөзі үндестік заңымен көкбөрі бола алады, ал керісінше көкбөрі көкпарға айналмас еді. Демек, «көкпар» атауы ежелден келеді. Көкпар болып сақталып келген себебі, бұл сөз көктің, аспанның жыртысы дегенді білдіреді. Аспанның бір бөлшегі деген сөз. Яғни, көкпар сөзі ежелгі аса сакралдық ұғыптың бір жұрнағы ретінде бұрмаланбай келген. Көкпар ұғып ретінде ежелгі идеологиялық тартыстан, күн мен түннің тартысынан шықты. Серкені бауыздау, мүйізді малды құрбан ету – Күннің құрметіне түнді құрбан етудің нышаны.

(Соңы 5-бетте)

МЕЖЕ

ӘКІМДІ САЙЛАУҒА ДАЙЫНБЫЗ БА?

14 қыркүйек күні Орталық сайлау комиссиясының отырысында 17 облыстың мәслихаттары пилоттық режимде сайлау өткізу үшін 45 аудан мен облыстық маңызы бар қалалардың тізбесін бекітті. Ал аудан және облыстық маңызы бар қала әкімдерін сайлау 5 қарашаға белгіленді.

Мәселе шешімі бір шаблонға сыймайтын, менталитеті шақырым сайын өзгерер, ұлан-ғайыр жері бар мемлекетті бір орталықтан басқару жақсылыққа алып келмейтінін өткен оқиғалар тізбегі анық көрсеткендей. Мажоритарлық сайлау жүйесі (көпшілік дауысы) арқылы әр ауыл, аудан, қала басшыларын тағайындау, болашақ стратегиялық жоспарлар үшін өте маңызды. Әлемдік жағдай және Қазақстанның хал-ахуалы жайлы сарапшылар пікірі екіұдай.

Әкімнің аты дардай, заты жұрдай

Өңірлерді қарасақ аудан әкімдерінің дәрменсіздігін жиі байқаймыз. Әрине, неге деген сауал туындары анық. Сауалымызға Мәжіліс депутаты Жанарбек Әшімжан жауап берді.

«Әкімдердің қолында бюджеті жоқ, тиісті деңгейде аудан аумағында әлеуметтік салаларға (білім, денсаулық), коммуналдық шаруашылыққа құзыреті жүрмейді. Бәрі аудан әкіміне мәлім, алайда ауыл шаруашылығы саласына да түрлі бұлақтан ағып келетін субсидияларды, өзге қаржы-қаражатты қарастыруға да қауқарсыз. Өңірде халық таудай тауқыметін арқалап аудан әкімдігіне барады. Ал қолындағы билігінің аты дардай болғанымен, заты жұрдай басшының халық алдындағы абырой-беделі де белгілі. Ауылдық округтердің әкімдері туралы мүлде сөз қозғамай-ақ қоялық. Ал кешегі дәуірде ауданның бірінші хатшыларының даңқы неге дүрілдеді? Себебі, қолында билігі, қаражаты болды. Кез келген мәселеге өздері тікелей араласатын. Елдің бетіне тік қарай алатын», – дейді.

Аталмыш саяси шара өз нәтижесін бере ме деген сауалға Жанарбек Әшімжан «Мемлекет басшысының күні кеше Қазақстан халқына бағыттаған жолдауында «Аудан әкімдеріне жергілікті бюджетті басқару құқығын берген жөн деп санаймын. Бұл, ең алдымен, сол жердегі мәселелерді жедел шешу үшін қажет» дегені аймақтағылардың үмітін оятты деп білемін», – деп жауап қатты.

Әрине, ел Президенті аймақтарға қатысты саясатта маңызды реформалар жүргізуді 2020 жылы қолға алуды тапсырған еді. Соның нәтижесінде әкімдерді тікелей сайлау жүйесі енгізіліп, әкімшілік реформа қолға алынды. Тіпті, алғаш өткен жергілікті ауыл әкімдерін сайлау үдерісі де оң нәтиже көрсеткенін байқадық.

Үміткерлерге қойылар талап қандай?

Ал көпшілік күткен сайлау барысы қалай өтпек, сол турасын саралап өтсек. ОСК отырысында сайлауға қатысты күн тәртібінде 5 мәселе көтерілді. Отырыстың бірінші мәселесі – сайлауды дайындау және өткізу күнтізбелік жоспарын бекіту туралы болды. Мәселеге қатысты ОСК төрағасының орынбасары Константин Петров баяндама жасады. Баяндамаға сүйенсек толық сайлау шарасы 50 күн ішінде аяқталады. Шаралар тізбегі келесідей:

16.09.2023 – 05.10.2023 (20 күн) аралығында кандидаттық ұсынылады;

16.09.2023 – 10.10.2023 (25 күн) аралығында кандидаттар тіркеледі;

10.10.2023 – 04.11.2023 (24 күн) аралығында үгіт насихат жүреді;

04.11.2023 – 05.11.2023 (1 күн) тыныштық күні;

05.11.2023 дауыс беріледі;

05.11.2023 – 11.11.2023 (7 күн) аралығында сайлау қорытындысы анықталады.

Екінші мәселесі аудан, облыстық маңызы бар қала әкімдеріне кандидатқа қойылатын талаптар жайлы болды. Үміткерлерге қойылған талаптар тізбегі келесідей екен:

Сайланушы Қазақстан Республикасының 25 жастан асқан азаматы болуы шарт. Сот шешімі бойынша бас бостандығынан айырылған азаматтар сайлауға қатыса алмайды.

(Соңы 2-бетте)

БҮГІНГІНІҢ БАС ТАҚЫРЫБЫ

ҚАТАЛ ҮКІМ: ҚЫЛМЫС ПЕН ЖАЛАНЫҢ АРАЖІГІН ҚАЛАЙ АНЫҚТАЙМЫЗ?

(Соңы. Басы 1-бетте)

Онда Президент кәмелеттік жасқа толмаған балаларға қатысты зорлыққа жазаны күшейту туралы тапсырма берген еді. Жаңа құжаттың жаңалығы көп. Барлығы 4 кодекс, 10 заң жобасына өзгеріс енгізуді көздейтін заң қабылданар болса, кәмелеттік жасқа толмаған балаларға қатысты зорлық пен қатал қарым-қатынасқа орай тараптардың өзара мәмілеге келуі, бостандықты шектеу (бостандығынан айыру қалады) жойылып, жыныстық тиіспеушілікке қарсы қылмыс жасағандар өмір бойы түрмеге қамалмақ. Қасында ересектер болмаса балаларды жолақы төлемегені үшін қоғамдық көліктен түсіруге де тыйым салынады.

Жаңа құжаттың өзге де жаңалығы аз емес. Олардың қатарында балаларға барлық күш қолдану, қатал қарым-қатынасқа қарсы шараларды қамтитын, оларды жасаушыларға психологиялық көмек көрсету, қауіпсіздік талаптарын сақтамау, жарақаттау, зорлық көбейіп кеткен балаларға қызмет көрсететін ұйымдарды лицензиялау секілді талаптар бар. Бас прокуратурада тұсауы кесілген бұл құжат Парламент Мәжілісіндегі «Аманат» партиясы фракциясының басқосуында талқыланды. Жиынды ұйым төрағасы Ерлан Қошанов өткізді. Онда елдегі отбасы, ана мен бала құқын қорғау жайы әңгіме өзегіне айналды. Сөз алғандар аталмыш құжат бойынша ұсынылып отырған өзгерістердің маңыздылығын, өзектілігін айтты. Олардың қатарында Оқу-ағарту министрі Ғани Бейсембаев, «Аманат» партиясының хатшысы Шолпан Қаринова, Мәжіліс депутаты Еділ Жаңбыршин, «Балаларды қорғау» қорының директоры Жанар Ахметова, Түркістан облыстық балалар омбудсмені Гүлжан Вероцкая, «Қорғау-Астана» ҚБ жетекшісі Анна Рыль және тағы басқалар бар. Фракция отырысын қорытындылау барысында партия жетекшісі Ерлан Қошанов аталмыш заң жобасын қауымдастықтар және мүдделі мемлекеттік органдар арасында кең ауқымда талқылап, тезірек қабылдаудың маңызына тоқталды. Тоқетерін айтқанда, бұрынғыға қарағанда барынша қатаңдатылған заңның өмірге келер күні алыс емес. Бұл енді соңғы кезде жиілеп кеткен балаларға жасалған зорлыққа орай қолға алынып отырған қадам.

Жалпы, Оқу-ағарту министрлігі Білім беру сапасын қамтамасыз ету комитетінің мәліметінше, 2022 жылы 719 кәмелетке толмаған жасөспірім жыныстық қол сұғылмаушылыққа қарсы қылмыстың құрбаны болыпты. Бұл әрекеттердің дені яғни, 87-сі Алматы облысында, 70-і Қарағанды облысында, 63-і Түркістан облысында жасалыпты. Одан кейінгі орында Павлодар, Ақтөбе, Маңғыстау, Солтүстік Қазақстан облыстары тұр. Сонымен қатар, балаларға қарсы жыныстық зорлықтардың қай өңірде болмасын өскені байқалады. Жалпы, 3 жыл ішінде Қазақстанда балаларға жыныстық қол сұғылмаушылыққа қарсы 2472 қылмыс жасалған. Бұл ретте 12 мыңнан астам баланы тәрбиелеп отырған 9 мыңға жуық тұрмысы төмен отбасы ішкі істер органдарында есепте тұр.

Жаңа құжат бойынша бұрынғы жиырма жылға дейін бас бостандығын айыру жазасының өмір бойы түрмеге қамалуға ауыстырылуы ондай азғындарға бірден-бір лайық жаза. Нәпсісіне ие бола алмай, балаларға айуандық жасаушыларға еш аяушылық болмауы керек. Бірақ қандай жаза болмасын әділ түрде тергеліп, айып толық дәлелденіп қолданылғанда ғана өз тиімділігін беретіні даусыз. Олай болмаған жағдайда мұндай қатал жазаның құрығына жазықсыз жалалы болғандар ілініп кету қаупі бар. Таяқтың екі ұшы болатынын ұмытпау керек. Өкінішке қарай, мұның мысалдары баршылық екен. Олай дейтініміз, балалардың жыныстық тиіспеушілікке қарсы қылмысының бәрі нақты болмауы мүмкін. Ол сол балалардың анасының, өзіне ұнамайтын күйеуден, немесе бірге тұрушыдан немесе әжесінің бір қылығымен жақпай қалған күйеу баладан құтылуының амалы болып жататын жағдайлар да кездеседі. Мұндай сәтте айтқанын екі етпейтін, көп нәрсенің байыбына бара бермейтін балалар оң жамбасына келе кетеді екен. Мұны бүгінде осындай оқиғалармен бетпе-бет келіп жүрген адвокаттар да айтады.

Бізге құқық қорғау саласында ұзақ жылдан бері қызмет етіп келе жатқан, Астана қалалық адвокаттар алқасының мүшесі Әлімжан Жұбатхановпен пікірлесудің сәті түскен еді. Ол бірден осындай фактілердің өте көп екендігін ортаға сала келіп, өз тәжірибесінен мысал келтірді. Жұбатқановтың айтуынша, бүгінде 40-тан асқан бір азамат бес жасар қыз баланы зорлады деген айыппен 15 жылға бас бостандығынан айырылыпты. Жазаны тағайындау барысында оның қылмысы толық дәлелденбеген. Тіпті, зардап шегуші тараптың қорғаушысының өзі бұл істі қысқартуды сұраған. Судья оның бұл өтінішін ескеру былай тұрсын, керісінше, оған қарсы қаулы шығарыпты. Ал шын мәнінде зорланды деген қыз баланың берген көрсетілімі шындыққа сай болмаған. Мемлекеттік сот сараптамасының қорытындысы толыққанды емес. Жұбатқанов айыпталушының өтінішімен істі өз қолына алып, Жоғарғы Соттың қарауына ұсынған кезінде жеке сот сараптамасын қайта жасатып, қыз баланың зорлыққа ұшырамағанын анықтаған. Айыпталушының айтуынша, өзімен келіспей қалған енесі бұдан өш алуы үшін баланы пайдаланған. Алайда аталмыш құзырлы орын бұның ұсынған сот-медициналық сараптамасын назарға алу былай тұрсын, оны қарауды қажет таппай, аудандық сот шешімін өзгеріссіз қалдырыпты.

– Бұл өте қиын жағдай. Еш жазықсыз жан сотталып кете барды. Мұндай баппен барғандар түрмеде адам санатына қосылмайды. Ондағы қыспақтан олар өздеріне қол жұмсауы мүмкін. Дәл осындай жағдайдың көптігін әріптестерім де үнемі айтады. Өкінішке қарай, тергеушілер де, судьялар да істі қарау барысында көп олқылыққа жол береді. Бұған адвокаттардың біліксіздігінен бастап, тергеушілердің, судьялардың немқұрайдылығы, кейде қоғам тарапынан болатын қысымға қарсы тұра алмайтыны, сонымен қатар, өздерінен жоғары тұрған құзырлы ұйымға тәуелділігі себеп болып жатады. Жаламен сотталғандар қандай бұлтартпас дәлелдер ұсынып тұрса да, ақталмайды. Себебі, қабылданған шешімдердің бұзылуы тергеушіден бастап, судьяның жұмысының көрсеткішін төмендетеді. Жалпы, бізде прокурордың айыптау актісі деген талай адамның кінәсінің толық дәлелденбей, көп жағдайда жазықсыз жалалы болуына себеп болып жатады. Көрсеткіштен бұрын адам тағдыры, заңдылықтың үстемдігі, оның әділ қолданылуы бірінші кезекте тұруы керек. Жыныстық зорлыққа қарсы қылмыстарға қатысты өзгерістер талай жазықсыз жанның өміріне балта шабуы мүмкін. Өйткені, балалар көбіне үлкендердің айтқанынан шыға алмайды. Олардан нақты жағдай туралы дерек алу өте қиын. Сондықтан аталмыш шараны қабылдауда асығыстық жасамағанымыз жөн, – деген еді адвокат.

Заңгердің бұл сөзі мәселеге кең ауқымда қарау қажет екендігін көрсетеді. Расында өмір болған соң әртүрлі пиғылдағы адамдардың бары шындық. Өртенген көршінің қорасын сөндірудің орнына, оған бас үйітіп алғысы келетіндердің аз еместігін естіп те, көріп те жүрміз. Сол секілді, қоғамды алаңдатқан бұл мәселені өзінің жеке басының пайдасына асырғысы келетіндердің болмай тұрмайтындығына біз келтірген бір ғана мысал дәлел. Сондықтан жазалаймыз деп жазықсызды жалалы етіп алып жүрмейік. Егер олай болса, бұл қоғамдағы әділеттілікке, заңның үстемдігіне деген сенімсіздік тереңдей түсері анық. Ал, оның арты елдің қауіпсіздігіне, болашағына төнетін қауіп. Ендеше, аталмыш заң жобасын қарауда мұндай істердің тіркелуінен бастап, қаралуы, түбегейлі шешімнің шығуының жүйелілігін, әділдігін қамтамасыз ету негізгі нысана болу керек.

Айша ҚҰРМАНҒАЛИ,
«Заң газеті»

ПАЙЫМ

Еліміздегі соңғы жылдары қалыптасқан статистикаға назар аударсақ, туберкулезден болатын өлім көрсеткіші 1,5 есе азайып, балалардың аурушаңдығы 27%-ға төмендеген екен.

МӘЖБҮРЛЕП ЕМДЕУ ЖҰҚПАЛЫ АУРУДЫҢ АЛДЫН АЛАДЫ

Тарихқа үңілсек, көне заманнан белгілі аурудың белгілері б.з.б. 3-2 мыңжылдықта Мысыр мумияларынан анықталған деседі. Ал, туберкулездің клиникасы туралы алғашқы деректер II ғасырда өмір сүрген каппадокиялық дәрігер Аретейдің (Aretaios), туберкулез ауруы туралы Гиппократ, Гален, т.б. ғалымдардың еңбектерінде жазылған. Әлемге әйгілі Әбу Әли ибн Сина болса «Дәрігерлік ғылымның каноны» деген еңбегінде туберкулезді тұқым қуалайтын аурулар қатарына жатқызған. Туберкулездің жұқпалы ауру екенін бірінші рет италиялық ғалым Дж.Фракасторо (1478 – 1553) дәлелдегені де белгілі.

Осы орайда, туберкулезбен ауыратын және емдеуден жалтарып жүрген азаматты мәжбүрлеп емдеу туралы істер бойынша іс жүргізу тәжірибесіне назар аударсақ. Жалпы, емдеу дегеніміз ауруды жоюға, оның бетін қайтаруға жән ағымын жеңілдетуге, өршуінің алдын алуға бағытталған медициналық көрсетілетін қызметтер кешені. Ал емдеуден жалтару – фтизиопульмонологиялық ұйымның орталықтандырылған дәрігерлік-консультациялық комиссиясы жазып берген жеке медициналық құжатта белгіленген күнтізбелік айдың ішінде туберкулезге қарсы препараттардың жеті тәуліктік дозасын қабылдауды себепсіз өткізу түрінде емдеу режимін бұзу болып табылады. Осы ретте мәжбүрлеп емдеу – науқасты сот шешімі негізінде жүзеге асырылатын емдеу.

Туберкулезбен ауыратын адамдарды мәжбүрлеп емдеуге пациенттің медициналық құжаттамасында тіркеп-белгіленген, туберкулездің жұқпалы түрімен ауыратын науқастың емделуден бас тартуы, пациенттің медициналық құжаттамасында тіркеп-белгіленген, өз бетінше кетуі және күнтізбелік бір айдың ішінде туберкулезге қарсы препараттардың жеті тәуліктік дозасын қабылдауды себепсіз өткізу түрінде емдеу режимін бұзуы негіз болып табылады. Сондықтан, туберкулезбен ауыратын, емделуден бас тартқан немесе жалтарған науқастар орталықтандырылған дәрігерлік-консультациялық комиссияның қорытындысымен сот шешімі бойынша міндетті емдеуге жатқызылады.

Азаматтық процестік кодекстің 346-бабына сәйкес, туберкулезбен ауыратын азаматты оның келісімінсіз мәжбүрлеп емдеу туралы арызды денсаулық сақтау органдарының өкілі осы науқасты медициналық қадағалауды жүзеге асыратын туберкулезге қарсы мекеменің орналасқан жері немесе науқастың тұрғылықты жері бойынша сотқа береді. Арызға денсаулық сақтау ұйымының «науқасты туберкулезбен ауырады» деп тану туралы қорытындысы, емнен бас тартуын растайтын құжаттар қоса беріледі. Сонымен қатар, Ішкі істер органы Қылмыстық-атқару жүйесінің түзеу мекемесінен босатылатын, туберкулезбен ауыратын азаматқа қатысты арызды түзеу мекемесінің әкімшілігі жазалау мерзімі аяқталғанға дейін бір айдан кешіктірмей түзеу мекемесінің орналасқан жері бойынша сотқа беретінін атап өткен жөн.

Мәжбүрлеп емдеу туралы арыздың қаралу тәртібіне келетін болсақ, судья арыз соттың іс жүргізуіне қабылданған күннен бастап бес жұмыс күні ішінде қарайды. Іс мәжбүрлеп емделуге жіберілетін азаматтың қатысуымен сот отырысы залында не осы науқасқа медициналық бақылауды жүзеге асыратын туберкулезге қарсы мекеменің орналасқан жері бойынша қаралады. Егер, деректер бойынша адам аурудың таралу қатеріне байланысты айналасындағылар үшін қауіп төндіретін жағдайда, іс адамның қатысуынсыз, не бар болған кезде бейнеконференц байланыс құралдары пайдаланыла отырып қаралуы мүмкін.

Іс азаматты мәжбүрлеп емдеуге жіберу туралы ұсыныс енгізген денсаулық сақтау ұйымы немесе ішкі істер органдарының қылмыстық атқару жүйесі өкілінің қатысуымен қаралады. Сот арызды мәні бойынша қарап, шешім шығарады, онда арыз қанағаттандырылады.

Аталған арызды қанағаттандыру туралы шешім туберкулезбен ауыратын азаматты заңда белгіленген мерзімге мәжбүрлеп емдеуге жіберу үшін негіз болып табылады. Туберкулезбен ауырғанына орай Қылмыстық-атқару жүйесі мекемесінен босатылатын, жазаны өтеу кезеңінде толық емделу курсынан өтпеген азаматты мәжбүрлеп емдеу Қылмыстық-атқару кодексінде белгіленген тәртіппен босатылған жері бойынша мамандандырылған туберкулезге қарсы ұйымдарда жүзеге асырылады. Туберкулезбен ауыратын азаматты мәжбүрлеп емдеуге жіберу туралы сот шешімін орындау атқарушылық іс жүргізу органдарына жүктеледі.

Осы ретте «Ауырып ем іздегенше, ауырмайтын жол ізде» дейтін халық нақылы еріксіз еске түседі. Сондықтан, аурудың айтып келмейтінін ескере отырып, кез келген індетті дер кезінде ауыздықтауға тырысуымыз қажет.

Алтынай БАЗАРОВА,
Ақтау қаласы
№2 сотының судьясы

МЕЖЕ

ӘКІМДІ САЙЛАУҒА ДАЙЫНБЫЗ БА?

(Соңы. Басы 1-бетте)

Заңда белгіленген тәртіппен сыбайлас жемқорлық қылмыс және сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылық жасауда кінәсі бар адам әкімге кандидат бола алмайды. Және сайланушының бекітілген лауазым бойынша біліктілігі болуы шарт.

Сайлау комиссияларының мүшелерін электоралды оқыту бұл үшінші мәселе. Себебі, біліксіз мамандар өткізген шара мардымды болмасы анық. ОСК мүшесі Сабила Мұстафина осы мәселе турасында сөз сөйледі. Спикер электоралды оқыту орталығымен бірлесіп екі республикалық оқыту семинары ұйымдастырылғанын хабарлады. Оқыту мазмұны әкімдер сайлауын өткізу, алған білімді сайлау кезінде қолдану және заңнаманы түсіндіру жайын қамтыған екен. Спикер сайлау шараларына Орталық сайлау комиссиясы тек тәжірибиелік және теориялық тұрғыда қолдау жасап, процеске ықпал жасамайтынын да баса айтып өтті. Ал әр аймақтың процесі сол аумақтық комиссия жауапкершілігіне кірмек.

Сайлауды ақпараттық сүйемелдеу – төртінші мәселе. Конституциялық заңға сәйкес жариялылық пен ашықтық сайлау комиссиялары қызметінің негізі болмақ. Және сайлау заңнамасы бойынша барлық мүдделі тұлғалардың өз шешімдерімен еркін танысуы үшін барлық жағдай жасалады.

Ал соңғы бесінші мәселе – сайлауға қатысты арыз шағымдар турасында болды. Мәселеге қатысты ОСК мүшесі Асылбек Смағұлов сөз сөйледі. Спикер сайлауға қатысты кез келген арыз-шағым Конституциялық заңмен және Әкімшілік рәсімдік-процестік кодекспен реттелетінін жеткізді. Және арыз-шағым сайлау күніне дейін, не кейін түсетін болса 5 күн ішінде қаралып, сот шешімі шығады. Сайлау күні түскен шағымдар сол күні дереу қаралады.

Жылдың маңызды шарасына республикалық емес, жергілікті бюджеттен қаражат бөлінеді. Бұл шамамен 2,2 млрд теңге төңірегінде. Алдағы уақытта бұл сомма қажеттілікке қарай өзгеруі де мүмкін.

Сондықтан жаңа Қазақстанға жұдырықты түйіп, тілеулес болып қана отырмай, саяси өмірге белсене араласу бәріміздің міндетіміз екенін ұмытпайық. Елдің болашағы әрқайсысымыздың қолымызда.

Нұрбол ЖЫЛЫС,
«Заң газеті»

ІССАПАР

Әлихан СМАИЛОВ, *ҚР Премьер-Министрі:*

«ХАЛЫҚ СУМЕН ТОЛЫҚ ҚАМТЫЛУЫ ТИІС»

Премьер-Министр Әлихан СМАЙЫЛОВ Маңғыстау облысына жұмыс сапары барысында «Каспий» су тұщыту зауытын жаңғырту және МАЭК-тің алдағы жылыту маусымына дайындық жұмыстарымен танысты.

Премьер-Министрге «МАЭК» ЖШС-ның бас директоры Жасұлан Сүйіншалиев кәсіпорынның ағымдағы дайындығы және оны одан әрі жаңғырту жоспарлары туралы баяндады. МАЭК – біртұтас энергетикалық және су өндіруші кешен, оның негізгі міндеті – Маңғыстау және Атырау (ішінара) облыстарын электр энергиясымен, ал, Ақтау қаласын жылу энергиясымен, ауызсумен, ыстық және техникалық сумен қамтамасыз ету. Мұндағы төтенше жағдайларға алып келіп отырған негізгі құрал-жабдықтардың тозуы 80%-дан асады.

Биыл кәсіпорынның өз қаражаты есебінен турбоагрегаттарға, қазандық агрегаттарына және қосалқы жабдықтарға күрделі жөндеу жұмыстары жүргізіліп жатыр. Әбден тозығы жеткен құрылғыларды ауыстыру үшін Маңғыстау облысы әкімдігінің резервінен 2,6 млрд теңге бөлінді. Сонымен қатар Премьер-Министрдің тапсырмасы бойынша жаңа жабдықтар мен қосалқы бөлшектер сатып алуға ҚР Үкіметінің резервінен тағы 4,9 млрд теңге бөлінді. Қазіргі уақытта жабдықтарды жеткізушілермен келісімшарттар жасалды, олар осы жылдың қараша-желтоқсан айларында жеткізіледі.

Әлихан Смайыловқа ЖЭО жабдығының едәуір тозуына байланысты 2024 жылы №3 энергоблокты ішінара жаңғырту арқылы күрделі жөндеу жұмыстары жоспарланғаны туралы баяндады. Сондай-ақ, 2025 жылы №2 энергоблокты және 2026 жылы №1 энергоблокты толық жаңарту арқылы күрделі жөндеу жүргізу жоспарланған. Жылу электр орталығының бас ғимаратындағы аяқталмаған құрылыс алаңында №4 энергоблок салу жоспарланып отыр. Құрылыс алаңына барлық қажетті инженерлік коммуникациялар тартылған. Іске асыру мерзімі – 2027 жылдың IV тоқсаны. Жалпы, қолданыстағы энергоблоктарды жаңартып салу есебінен генерация тұтастай алғанда 420 МВт-қа артады деп күтілуде.

Бұл ретте, екі су жылыту қазандығының құрылысы мен 1-ЖЭО-дегі №7 қазандық агрегатын, сондай-ақ №10 қазандық агрегатын жаңарту және 2-ЖЭО-дағы №7 турбоагрегатты конденсаторлық турбинаға ауыстыра отырып қайта жаңарту сынды жобалар бойынша қазіргі таңда техникалық құжаттар дайындалып, Мемлекеттік сараптаманың оң қорытындысы алынды. Бүгінде жобалық-сметалық құжатаманы әзірлеу бойынша конкурстық рәсімдер жүргізіліп жатыр.

Премьер-Министр апатты жағдайдағы жабдықты ауыстыру комбинаттың техникалық жағдайын жақсартып, жұмыс қабілетін арттыруға мүмкіндік беретінін атап өтті. Яғни, генерациялық қуат көздерінің өшіп қалуы және тұтынушылар үшін шектеулерді енгізу сияқты тәуекелдер барынша азаяды.

«Облыс әкімдігі жөндеу жұмыстарының уақытылы аяқталуын бақылауды қамтамасыз етуі қажет», – деді ол. Бұдан әрі Үкімет басшысына «Каспий» су тұщыту зауыты» ЖШС директоры Нұрлыбай Аққұлов зауыт өнімділігін тәулігіне 40 мың текше метрге жеткізу жұмыстары туралы баяндады.

Нысанды жаңғыртуға мемлекеттік бюджеттен 12 млрд теңгеден астам, ал Үкімет резервінен – қосымша 5 млрд теңгеден астам қаржы бөлініп, қазіргі таңда жоба бойынша құрылыс жұмыстары 90%-ға орындалды. Сондай-ақ, зауытта жаңа сорғы қондырғылары, суды алдын ала тазарту сүзгілері, суды минералдандыруға арналған сүзгі-кондиционерлер, араластыру камералары, электр желілері мен трансформаторлық қосалқы стансалар орнатылған.

Әлихан Смайылов Мұнайлы және Қарақия аудандарының елді мекендері үшін ауызсудың негізгі көзі дәл осы зауыт болып отырғанын атап өтті. Қазір оның қуаты тәулігіне 20 мың текше метрді құрайды. Ол 180 мыңнан астам адамды сумен қамтамасыз етеді.

«Халықтың жыл сайынғы өсімін, сондай-ақ Каспий теңізінің жағалауында туристік кластердің дамуын ескере отырып, ауызсу өндірісін ұлғайту мәселесі аса өзекті. Осыған байланысты Президент «Каспий» тұщыландыру зауытын тәулігіне 40 мың текше метрге дейін кеңейту жобасын іске асыруды тапсырды. Үкімет тарапынан қажетті қаржылық қолдау көрсетілді. Облыс әкімдігіне осы жобаны жыл соңына дейін аяқтау қажеттігін тағы да еске саламын, жаңа жылдан бастап халық сумен қажетті көлемде қамтамасыз етілуі тиіс», – деді Премьер-Министр.

КӨКЖИЕК

ОҚУШЫЛАР САРАЙЫ БАЛАЛАРҒА ЕСІГІН АШТЫ

Маңғыстау облысына сапары барысында ҚР Премьер-Министрі Әлихан Смайылов Ақтау қаласының 17-шағын ауданында салынған жаңа Оқушылар сарайының жұмысымен танысты.

Жаңа нысан жақын арада өзінің алғашқы оқушыларын қабылдайды. Ол облыс орталығында, сондай-ақ жақын маңдағы Мұнайлы және Түпқараған аудандарында тұратын 5 мыңнан астам баланы тегін қосымша біліммен қамтуға мүмкіндік береді.

Мұнда көркем, ғылыми-техникалық және жалпы гуманитарлық бағыттағы үйірмелер, сондай-ақ спорт секциялары жұмыс істейтін болады. Оқушылар сарайында хор, оркестр және музыкалық аспаптарда ойнауды үйрететін жеке сабақтар қарастырылған, хореографиялық студия, авиамодельдеу бөлмелері, компьютерлік сынып, әмбебап спорт залы, спорттық жүзу бойынша жаттығу бассейндері, йога және аэробика залдары бар. Сонымен қатар ғимаратта дизайн және бейнелеу өнері студиясы, қолөнер және материалдарды көркем өңдеу шеберханалары, әдеби-драма студиясы, кітапхана, коворкинг-кеңістік және IT технологиялар зертханасы бар. Оқушылар арасында шахматты кеңінен насиахаттау мақсатында гроссмейстер, шахматтан әлем және Азия чемпионы Бибісара Асаубаеваның шахмат шеберлігі мектебі ашылады.

Премьер-Министр Мемлекет басшысы өзінің сайлауалды бағдарламасында балалардың шығармашылық және зияткерлік әлеуетін көтеру үшін кемінде 100 ірі нысан салуды тапсырғанын еске салды. Оқушылар сарайы – солардың бірі.

«Оқушылар сарайының ашылуы ай сайын балалардың үйірмелер мен секцияларға тегін баруына мүмкіндік береді. Сонымен қатар, 165 маман жұмысқа орналасады», – деді Әлихан Смайылов.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ФОРУМ

ТУРИЗМДІ ДАМЫТУ ШАРАЛАРЫ ҮКІМЕТ НАЗАРЫНДА

Ақтауда Қазақстанның және әлемнің басқа да елдерінің 300-ден астам туристік бизнес өкілдерінің қатысуымен туризмді дамыту жөніндегі халықаралық форум өтті.

Іс-шараға ШЫҰ елдерінің министрлері, халықаралық қонақүйлер, ірі қазақстандық және шетелдік туроператорлар, әуе компаниялары желілерінің басшылары, сондай-ақ инвесторлар, халықаралық сарапшылар, дипломатиялық корпус және мемлекеттік органдардың өкілдері қатысты.

Премьер-Министр өз сөзінде мемлекеттің туризмді дамытуға, төл мәдениетіміз бен дәстүрлерімізді насихаттауға үлкен мән беріп отырғанын атап өтті. Ел Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев өзінің жуырда жариялаған халыққа жолдауында бұл салада серпінді жобаларды іске асыруды тапсырды.

«Біз «зәкірлік» жобалар іске асырылатын маңызды 10 туристік аймақты анықтадық. Олардың бірі – Каспий теңізінің жағалауы. Бұл ғажайып фаунасы, көркем жағажайлары мен ежелгі көрікті жерлері бар ерекше мекен. Біз кез келген қонақ үшін барынша қолайлы жағдай жасауға ниеттіміз. Мемлекеттің де, жеке сектордың да күш-жігері осыған бағытталған», – деді Әлихан Смайылов.

Оның айтуынша, туристік турларды ұйымдастыру және биологиялық әркелкілікті сақтау үшін инвесторлар қоршаған ортаға зиян келтірмейтін жаңа нысандар мен жобалар жасауға белсенді түрде тартылып отыр.

«Мұндай күш-жігердің жарқын мысалы – Іле-Алатау, Шарын және Алтын-Емел сияқты орындарда визит-орталықтары мен эко-қонақүйлердің пайда болуы. Экологиялық тұрақтылық негіздерін басшылыққа ала отырып, біз туристердің санынан гөрі олардың саяхаттарының сапасын арттыруға көшу жолында жұмыс істеп жатырмыз», – деп атап өтті Үкімет басшысы.

Әлихан Смайыловтың айтуынша, Қазақстан халықаралық туристік нарықта бәсекеге түсе алатын бірегей турларды ұсына алады. Мәселен, Ұлы Жібек жолы мен Каспий теңізі бойынша кешенді саяхаттар, Байқоңыр мен Бурабай, сондай-ақ Алматыдағы «4 маусым» туры сияқты жерлерге бару туристердің арасында қызығушылық тудырады.

Премьер-Министр бүгінде Қазақстанда азаматтары визасыз жүре алатын мемлекеттердің саны 80-ге дейін артқанын еске салды. Сонымен қатар халықаралық әуе қатынасының географиясы кеңейіп келеді.

«Өткен жылдан бері мемлекеттік қолдау шаралары бойынша туризм нысандарын салу, тау шаңғысы курорттарын дамыту және туристік автобустар сатып алу жобалары қамтылды. Шетелдік туристерді тарту үшін мемлекет туроператорларға да субсидия береді. Сондай-ақ, ел ішінде саяхаттайтын Қазақстан азаматтары үшін балалар әуе билеттері субсидияланады», – деді Әлихан Смайылов.

Оның айтуынша, соңғы үш жылда салаға 4 млрд АҚШ доллары көлемінде инвестиция тартылып, 400-ден астам туристік нысан салынды. Республикада Hilton, Marriott, Wyndham, Accor және т.б. 20-дан астам танымал халықаралық қонақ үй желілері есігін айқара ашты.

«Біз шетелдік және отандық инвесторларды Қазақстанның туризм саласын ел Үкіметінің қолдауымен ұзақ мерзімді инвестиция салу мүмкіндігі ретінде қарастыруға шақырамыз», – деді Әлихан Смайылов.

Сонымен қатар, Үкімет басшысы отандық туризмнің халықаралық аренадағы бәсекеге қабілеттілігін арттыру аясында Қазақстанның шетелдегі имиджін көтеру бойынша ведомствоаралық үйлестіру жұмыстарын күшейту маңызды екенін атап өтті. Осыған байланысты елдің туристік брендін әзірлеп, халықаралық ақпарат кеңістігінде танымал ету жұмыстарын күшейту керек.

Визалық және көші-қон режимін одан әрі жетілдіру жөнінде шаралар қабылдау, виза алу рәсімдері мен әуежайларда бақылаудан өтуді де жеңілдету қажет екенін айтты Премьер-Министр.

Сонымен қатар, инвестициялық белсенділікті арттыру үшін туризм жобаларына жеңілдікпен несие беру мерзімдерін ұзартуды пысықтау және туризм нысандарына инфрақұрылым жүргізу бойынша мемлекеттік қолдау шараларын күшейту талап етіледі.

«Түрлі туристік бағыттарды инфрақұрылымсыз қамтамасыз ету үлкен маңызға ие екенін көріп отырмыз. Бұл туралы бизнес тарапы да ұдайы көтеріп келеді. Біз бұл мәселеге республикалық деңгейде де, жергілікті деңгейде де қолдауды арттыруға ниеттіміз», — дей келе Үкімет басшысы жол бойындағы сервистік нысандарды пайдалану сапасы туралы мәселелерді шешіп, агротуризмді дамыту шараларын әзірлеу қажеттігін баса айтты. Сонымен қатар, «Ауыл тұрғындары, шаруалар мен бағбандар өз шаруашылықтарында туристерді қабылдау арқылы қосымша табыс таба алады. Ол үшін біз заңнамаға тиісті өзгерістер енгізуіміз керек. Community based tourism – әлемдік тренд, одан қалыс қалмау керек», – деді.

Туризм және спорт индустриясын қолдау корпоративтік қорының мәселелерін оған спорт саласының ғана емес, туризм саласының да жобаларын қаржыландыру құқығын бере отырып, шешу маңызды. Саланың даму әлеуеті зор және бұл қосымша жұмыспен қамтып, азаматтардың табысын арттыра алады. Сервис пен қызметтердің сапасын арттыру аясында саланы цифрландыру бойынша жұмысты жалғастыру қажет. Туристердің, әсіресе олардың таулы жерлердегі қауіпсіздігін қамтамасыз етуге бағытталған шараларды қабылдау маңызды. Одан бөлек қонақүйлерді классификациялау жүйесін реформалау және стандарттарды халықаралық деңгейге дейін көтеру бойынша жұмысты бастау қажет, деді Үкімет басшысы.

Сөз соңында Премьер-Министр форумға қатысушыларды келесі жылы еліміздің бас қаласында өтетін Дүниежүзілік көшпенділер ойындарын тамашалауға шақыра отырып, бұл ауқымды іс-шарада қонақтар көшпелі халықтардың ерекше мәдениетімен танысып, бірегей ойынға куә болатынына сенімін білдірді.

Форумда туризм саласындағы қазақстандық және шетелдік компаниялар өзара ынтымақтастық туралы келісімдерге қол қойды.

Бетті дайындаған
Жазира ҚУАНЫШБЕКҚЫЗЫ

ПӘРМЕН

ОНЛАЙН ПЛАТФОРМАЛАРДАҒЫ ЖАУАПКЕРШІЛІК КҮШЕЙДІ

2023 жылдың 10 шілдесінде қабылданған «Онлайн-платформалар және онлайн-жарнама туралы» заң 1 қыркүйектен бастап қолданысқа енді.

Осы заң Қазақстан аумағында жұмыс істейтін онлайн-платформаларға байланысты қоғамдық қатынастарды, сондай-ақ ел аумағында онлайн-жарнаманы жасау, орналастыру, тарату және сақтау процесінде туындайтын қоғамдық қатынастарды реттейді. Мақсат онлайн-платформалардың жұмыс істеуінің, сондай-ақ онлайн-жарнаманы жасаудың, орналастырудың, таратудың және сақтаудың, құқыққа қайшы контентті болғызбаудың және оның жолын кесудің құқықтық негіздерін айқындау.

Онлайн-платформалар және онлайн-жарнама туралы заңнаманы бұзу Қазақстан заңдарында белгіленген жауаптылыққа алып келеді.

Заң қабылданған кезде ҚР Әкімшілік құқықбұзушылық туралы кодексіне 456-бабы 2-бөлігіне «Жалған ақпарат орналастыру, тарату» тәртібі енгізілген. Аталған бап бойынша онлайн-платформаларды пайдаланушылардың қоғамдық тәртіптің, азаматтардың немесе ұйымдардың құқықтары мен заңды мүдделерінің не қоғамның немесе мемлекеттің заңмен қорғалатын мүдделерінің бұзылуына жағдай жасайтын жалған ақпаратты орналастыруы, таратуы, егер бұл әрекеттерде қылмыстық жазаланатын іс-әрекет белгілері болмаса – жеке тұлғаларға – 20 АЕК, шағын кәсіпкерлік субъектілеріне – 30 АЕК, орта кәсіпкерлік субъектілеріне – 50 АЕК, ірі кәсіпкерлік субъектілеріне 100 айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға алып келеді. Әкімшілік жаза қолданылғаннан кейін бір жыл ішінде қайталап жасалған әрекеттер – жеке тұлғаларға – 40 АЕК көлемінде айыппұл салуға не 10 тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамаққа алуға, шағын кәсіпкерлік субъектілеріне – 50 АЕК, орта кәсіпкерлік субъектілеріне – 100 АЕК, ірі кәсіпкерлік субъектілеріне 200 айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл төлеуге себеп болады.

Аталған іс-әрекеттер, инфлюенсерлермен (блогерлермен) жасалған кезде – жеке тұлғаларға – 30, шағын кәсіпкерлік субъектілеріне – 40, орта кәсіпкерлік субъектілеріне – 80, ірі кәсіпкерлік субъектілеріне 100 айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл кесіледі.

Әкімшілік жаза қолданылғаннан кейін бір жыл ішінде қайталап жасалған әрекеттер – жеке тұлғаларға – 50 АЕК мөлшерінде айыппұл салуға не 15 тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамаққа алуға, шағын кәсіпкерлік субъектілеріне – 60, орта кәсіпкерлік субъектілеріне – 120, ірі кәсіпкерлік субъектілеріне 250 айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға алып келеді.

Айтылғандай айыппұл соммасы 20 мен 250 айлық есептік көрсеткіш аралығында. Бүгінгі күні 20 АЕК – 69 000 теңгені, ал 250 АЕК – 862 500 теңгені құрайды.

Осыған байланысты пайдаланушылар онлайн-платформа және онлайн-жарнама туралы заңнаманы сақтауға; орналастырылатын, таратылатын контенттің анықтығын тексеруге; жалған ақпаратты орналастырмауға, таратпауға; құқыққа қайшы контентті орналастырмауға, таратпауға; жалған ақпарат, құқыққа қайшы контент орналастырылған, таратылған жағдайда оларды жоюға Қазақстанның қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға (жылыстатуға) және терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимыл туралы заңнамасында белгіленген талаптарды сақтауға міндетті.

Онлайн-платформалардың меншік иелері және заңды өкілдері онлайн-платформаның қызметін Қазақстан аумағында заңмен белгіленген талаптарды сақтамаған жағдайда, уәкілетті орган (Мәдениет және ақпарат министрлігі) олардың Қазақстан аумағындағы қызметін заңға сәйкес шектеуге құқылы. Қашанда жауапкершілікті сезініп, заңнама талаптарын сақтайық.

А.ТЕБЕРИКОВА,
Тасқала аудандық сотының төрағасы
БАТЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ

КИЕ

МӘҢГІЛІКТІҢ МӘСЕЛЕСІ

Адамзат тарихының тәжірибесі көрсеткендей қоғам мен мемлекет құрылымындағы күрделі құбылыс –тіл мәселесі. Тіл – рухани мәдениеттің бір бөлігі.

«Тіл тағдыры – ұрпақ тағдыры, ұрпақ тағдыры – ел тағдыры» деген ұранды ұстаған қазақ халқы ғасырлар бойы елі мен жерін, діні мен тілін сақтап қалу жолында талай қиын-қыстау кезеңдерді басынан кешірді. Өйткені, ана тілі мәселесі – сол тілде жасаған, жасап келе жатқан халықтың өткені мен бүгінін таразылай отырып, болашағын танытатын, сол халықтың мәңгілігінің мәселесі. Елдіктің негізгі шарттары, түптеп келгенде мемлекет тілінің, ұлт рухының көтерілген биігімен өлшенеді. Ата-бабамыз мұраға қалдырған ана тіліміздің мемлекеттік тіл мәртебесіне көтерілу жолын сөз еткенде, тарихты айналып өтуге болмайды. Елімізді жетпіс жыл бойы билеген әкімшіл-әміршіл жүйенің ұстанған ұлт саясаты республикамызды мекендеген халықтардың табиғи даму заңдылықтарына ықпал етіп, туған тілінен, тарихы мен мәдениетінен айырылудың қатерлі жағдайына душар етті. Жалпы, қазақ тілінің мемлекеттік, саяси ауқымы сонау патшалық заманның кезінен бастап-ақ төмендей бастағаны белгілі. Бұл қауіптен қазақ тілі 1917 жылғы Қазан төңкерісінің арқасында құтылғандай болды. Кеңес өкіметінің алғашқы жылдарында ұлт тілдерінде мемлекеттік және саяси тұрғыда жете мән беріліп, ұлт тілі мен мәдениетіне азды-көпті түсінушілікпен қарағандық байқалды.

А.МАРДАНОВА,
Қарағанды қаласы
Әлихан Бөкейхан ауданының судьясы

«ӨЗГЕНІҢ ҚҰЛЫ ЕМЕС, ӨЗ ЕЛІҢНІҢ ҰЛЫ БОЛ»

Тіл – мемлекеттің тұғырлы тірегі, халықтың рухани байлығы, өткені мен болашағының айқын көрінісі. Ана тілінің қадір-қасиетін біле білген халқымыз оны ұлттың рухына, қазына байлығына балайды. Себебі, тіл – халықтың жаны, сәні, тұтастай кескін-келбеті, ұлттық болмысы. Адамды мұратқа жеткізетін – ана тілі мен ата дәстүрі. Біздің осындай халықтық қасиетті мұрамыз, ана тіліміз – қазақ тілі.

Тіл – тәуелсіздіктің айғағы. Тіл мен егемендік егіз ұғым. Тілсіз – тәуелсіздік, егемендіксіз – тіл болмақ емес. Тіл – тәуелсіздіктің қуатты тірегі, бірлік пен ынтымақтың жығылмас туы.

Қазақ елі тәуелсіз мемлекет болып орнағалы мемлекеттік тіл – қазақ тілі деп жарияланды. Тәуелсіз Қазақстанның болашағы – біз, яғни, қазақ жастары. Демек, біздің міндетіміз – қазақ тілінің мәртебесін асыру болмақ. Тәуелсіздік алғалы бері тіл саясаты жүргізілуде. Мемлекеттік тілдің қолданылу аясын кеңейту мен тілге деген құрметті арттыру мақсатында көптеген мемлекеттік бағдарламалар мен іс-шаралар ұйымдастырылуда. Нәтижелері де аз емес. Алайда жастар арасында, кейбір мекемелерде қазақ тілінің жайы ақсап тұр. Соны көріп жүрегің қан жылайды. Бір жағынан, әлі күнге дейін орыс тілінің ырқынан шыға алмай жүргендігімізден болар. Расында, қазақ халқының басында талай қиын нәубет, зұлматтың, қайғылы күндердің болғаны тарихтан белгілі. Еліміз жетпіс жылдай Кеңес Одағының қарамағында болды. Ата-анамыз орыс тілін ұлықтады. Қазақ халқы өзінің тілін, ділін, тіпті салт-дәстүрін ұмытардай халге жетті. Дегенмен, «Сабақты ине сәтімен» деген. Еліміз сан ғасыр аңсаған тәуелсіздікке қол жеткізді. Тіліміздің түп тамырымен жойылып кетпегеніне шүкіршілік етуіміз керек тәрізді. Сондай ауыр сәттерде, сын сағаттарда атамекен қонысын тастап босқан халықтың өзімен бірге алып жүрген байлығы – ана сүтімен санасына дарыған ана тілі ғана.

Қанша жылдан бері атқарушы билігіміз тіл туралы саясатты жүзеге асырып келе жатса да, қазақ тілінің дамуы әлі де болса кешеуілдеп тұр. Ана тілі – ананың ақ сүтімен әр қазақ баласының бойына сіңген тілі емес пе еді. Ана тіліміз арқылы ғана біз халқымызды, Отанымызды танып білеміз.

Әр адамның азаматтық қасиеті – өз халқын, өзінің атамекенін қалай сүюімен, өз ана тілін қалай білуімен өлшенбек. Әркімнің тілге деген құрметін өз анасына, өз ұлтына, өз Отанына деген құрметінен білуге болады. Өз ана тілін ұмытқан адам – өз халқының өткенінен де, болашағынан да қол үзеді. Осыны қазақ жастары түсінсе екен деймін.

Алайда осыны ескермей орыс тілінде шүлдірлеп, қазақ тіліндегі әнді тыңдауды қор санап жүрген қазақ жастары қаншама.

«Өзге тілдің бәрін біл, өз тіліңді құрметте», – дейді Қадыр ақын. Қазіргі қоғам басқа тілді үйренуге еш шек қоймайды. Дегенмен, қазақ тілін мемлекеттік тіл дәрежесіне көтеруге әр қазақтың үлесі болса екен деймін. Өзгенің құлы емес, өз еліміздің ұл-қызы болайық, өзгенің емес, өз еліміздің тілін ұлықтап, мәртебесін асырайық!

Жаролла СЕРІКЖАН,
Қаратөбе аудандық соты әкімшісінің басшысы,
БАТЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ

КОДЕКС

ЗАҢДАРЫМЫЗ ЗАМАН КӨШІНЕ САЙ

Қазақстан өз алдына дербес ел болғаннан бері заңдарымыз да заман көшіне сай жаңғырып, толығып даму үстінде. Соның бір белгісі – ол 2014 жылғы 5 шілдеде қабылданып, 2015 жылғы 1 қаңтардан бастап қолданысқа енген ҚР Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексі. Кодекс 920 баптан, 53 тараудан тұрады.

Бұның алдыңғы кодекстен ерекшелігі – заңды ізгілендіруге үлкен мән берілгендігі. Яғни, тоталитарлық жүйедегідей жазалауға басымдық бермей, адамды тәрбиелеуге, жаңа құқық бұзушылықтардың алдын алу, оларды болдырмау, ескерту, лайықты және әділ жазалауға көңіл бөлінген. Жаңа кодексте әкімшілік жаза құқық бұзушылықты жасаған тұлғаны заңнама талаптарын сақтау және құқық тәртібін құрметтеу рухында тәрбиелеу, құқық бұзушының өзінің де, басқа тұлғалардың да жаңа құқық бұзушылықтар жасауының алдын алу мақсатында қолданылады. Әкімшілік жаза әкімшілік құқық бұзушылық жасаған тұлғаға дене азабын келтіруді немесе адами қадір-қасиетін қорлауды, сондай-ақ заңды тұлғаның іскерлік беделіне зиян келтіруді мақсат тұтпайды.

Ал, әкімшілік жаза дегеніміз осы кодекстің 40-бабына сәйкес осыған заңмен уәкілеттік берілген судья, органдар (лауазымды адамдар) әкімшілік құқық бұзушылық жасағаны үшін қолданатын мемлекеттік мәжбүрлеу шарасы болып табылады және мұндай құқық бұзушылық жасаған тұлғаны құқықтары мен бостандықтарынан осы кодексте көзделгендей айыруды немесе олардың шектелуін қамтиды.

Әкімшілік жазаларға негізгі және қосымша шаралар белгіленген. Олар: ескерту жасау, әкімшілік айыппұл, әкімшілік қамаққа алу негізгі әкімшілік жазалар ретінде ғана қолданылуы мүмкін. Ал, арнайы құқықтан айыру, рұқсаттан айыру не оның қолданылуын тоқтата тұру, сондай-ақ тізілімнен алып тастау, қызметті немесе оның жекелеген түрлерін тоқтата тұру немесе оған тыйым салу, сондай-ақ шетелдіктерді немесе азаматтығы жоқ адамдарды Қазақстан шегінен әкімшілік жолмен шығарып жіберу негізгі, сол сияқты қосымша әкімшілік жазалар ретінде қолданылуы мүмкін. Сондай-ақ, тәркілеу, заңсыз тұрғызылып жатқан немесе тұрғызылған құрылысты мәжбүрлеп бұзу қосымша әкімшілік жаза ретінде ғана қолданылуы мүмкін.

Жаңа кодекстің тағы бір ерекшелігі ескерту жасауға көп орын берілген. Ескерту жазбаша нысанда шығарылады деп көрсетілген. Сондай-ақ, әкімшілік айыппұл салу туралы артықшылығы – әрбір жаза бойынша салынатын әкімшілік айыппұлдың мөлшері нақтыланған.

Яғни, сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтардың алдын алу, оны болдырмау, оған жол бермеу мақсатында әкімшілік айыппұлды салушылардың өкілеттіктері мен құзыреттері қарапайым да түсінікті нормалармен белгіленген. Әкімшілік айыппұл туралы кодекстің 44-бабында Ерекше бөлігінің баптарында көзделген жағдайларда және шекте әкімшілік құқықбұзушылық үшін салынатын, әкімшілік құқықбұзушылық туралы іс қозғалған кезде қолданыста болған заңға сәйкес белгіленетін АЕК-тің белгілі бір мөлшеріне сәйкес келетін мөлшерде ақша өндіріп алу деп көрсетілген. Ал, әкімшілік құқық бұзушылық жасау құралы не нысанасы болған затты, сондай-ақ әкімшілік құқықбұзушылық жасау салдарынан алынған мүлікті тәркілеу туралы 45-бабында көрсетілген.

Қоғам үшін және бір жаңалығы – ол әкімшілік қамаққа алу жазасының барынша азайтылғандығында. Кодекстің 50-бабында әкімшілік қамаққа алу – отыз тәулікке дейінгі, ал төтенше жағдайлар режимі талаптарын бұзғаны үшін қырық бес тәулікке дейінгі мерзімге деп белгіленген. Әкімшілік қамаққа алуды судья айрықша жағдайларда осы бөлімнің Ерекше бөлігінде көзделген шектерде тағайындайды.

Жүкті әйелдерге және он төрт жасқа дейінгі балалары бар әйелдерге, он сегіз жасқа толмаған адамдарға, 1 және 2-топтағы мүгедектерге, сондай-ақ елу сегіз жастан асқан әйелдер мен алпыс үш жастан асқан еркектерге әкімшілік қамаққа алуды қолдануға болмайды. Ал, әкімшілік ұстап алу мерзімі әкімшілік қамаққа алу мерзіміне қосылады. Сондай-ақ, тек орын алған құқық бұзушылықтар үшін жазалау ғана емес, оның алдын алатын профилактикалық шараларға, яғни әкімшілік-құқықтық ықпал ету шараларына үлкен мән берілген. Бұл жөнінде 52-бапта – әкімшілік құқықбұзушылық жасаған тұлғаға осы тұлғаның жаңа құқық бұзушылықтар жасауының алдын алу мақсатында мынадай әкімшілік-құқықтық ықпал ету шаралары қолданылуы мүмкін екендігі: жол жүрісі қағидаларын білуін тексеру; құқық бұзушының мінез-құлқына ерекше талаптар белгілеу екендігі көрсетілген.

Құқық бұзушының мінез-құлқына ерекше талаптар белгілеу туралы 54-бапта: әкімшілік құқықбұзушылық туралы іс бойынша іс жүргізуге қатысушылардың және ішкі істер органдарының өтінішхаты бойынша әкімшілік құқық бұзушылық туралы істі қарау кезінде сот осы кодекстің 73, 128, 131, 436, 442, 461-баптарында көзделген әкімшілік құқық бұзушылықты жасаған адамның мінез-құлқына үш айдан бір жылға дейінгі мерзімге; жәбірленушінің отбасының кәмелетке толмаған және әрекетке қабілетсіз мүшелерін қоса алғанда, жәбірленушінің еркіне қарамастан, оны іздестіруге, оның ізіне түсуге, оған баруға, онымен ауызша, телефон арқылы сөйлесуге және өзге де тәсілдермен байланыс жасауға; атыс қаруын және қарудың басқа да түрлерін сатып алуға, сақтауға, алып жүруге және пайдалануға; кәмелетке толмағандардың құқықтарын қорғау жөніндегі комиссияның рұқсатынсыз кәмелетке толмағандарға белгілі бір жерлерге баруына, басқа да жерлерге шығуына толық көлемде немесе жеке-жеке тыйым салуды көздейтін ерекше талаптар белгілеуі мүмкін екендігі туралы көрсетілген.

Жаңа әкімшілік заңнаманың бүгінгі заман талабына сай жаңғыруы қоғамымыздың өркендеуіне де, еліміздің таңдаған бағыты бойынша әрі қарай дамуына да өз үлесін қосатыны сөзсіз. Құқықтық мемлекет құруды мақсат қылып қойған тәуелсіз ел үшін сапалы заңнамалық базаны қалыптастыру өте маңызды мәселе.

А.БИСЕНАЛИНА,
Ақтөбе қаласының әкімшілік құқық бұзушылықтар жөніндегі мамандандырылған ауданаралық сотының судьясы

Серік ЕРҒАЛИ, *мәдениеттанушы:*

ҚАЗАҚТЫҢ МӘДЕНИЕТІ МЕН ӨНЕРІ ЖЕТКІЛІКТІ ЗЕРТТЕЛМЕЙ ЖАТЫР

(Соңы. Басы 1-бетте)

«Ай мүйізді ақ серке» деген сөз бар. Мүйіз айдың бейнесі, белгісі. Ал ай дегенің түннің нышаны. Түнді «іңір», күндізді «тәңір» дейді ата-бабамыз. Міне, осылардың тайталасынан жарықтың түнектен мол болуын қамтитын ежелгі ғұрып бойынша серкені бауыздап, әуелі Көктің жыртысы, парасы есебінде терісін тартқан. Моңғолиядағы қазақтар көкпарда әлі күнге дейін тері тартады. Бұл – соның өшпей келе жатқан ғұрпы екендігінің жұрнағы. Оны көк серкенің терісі деп әспеттейді. Аспанның бөлшегі, несібесі деген ұғымды білдіріп тұр. Сондықтан әуелде теріге, бертін келе серкеге таласты. Сөйтіп көкпар ғұрпы ойын болып кетті. «Пар» деген белгілі бір нәрсенің бөлшегі, бөлігі дегенді білдіреді, кейін ол адамзатқа ортақ болып, партия, пара деген сөздер пайда болды. Осылайша «көкпар» сөзі әлі күнге дейін біздің тілде бұзылмай келе жатыр. Соны қырғыз ағайындар «көкбөрі» деген сөз дейді. Түркілер көкбөріге табынған болса, оны көкпар етіп тартып, таласа ма? Олай қорламас еді ғой. Мұның бәрі танымды тәрк ету. Өкінішке қарай, мұндай бұрмалауға төтеп беретін сұрақтар бізде қойылмайды. Ғылыми конференциялар ұйымдастырылмайды.

Қазір көкпар спортқа айнала алмай жатыр. Оны ұлттық ойыннан шығарғысы келмейді. Серкені бауыздаудан басқа ештеңені білмейді. Серкемен ойнасаң, тағы да қайталап айтам, ол ойын, спорт емес. Спорт болу үшін серке салмағының стандарты болу керек. Ойында оның ешқайсысы болмайды. Ойында бір ғана ереже болады. Ақсақал бата береді де, ал бастаңдар дейді. Ойынға бала да, шаға да кіріп кетеді. Салмағына да, жасына да қарамайды. Спортта олай емес. Спортта өте қатал тәртіп пен талап бар. Ол адамзаттық құндылық болып келеді. Ал енді көкпар сияқты ұлы құндылығымызды неге адамзатқа паш етіп, бөлісіп, өзгелерге таратпасқа. Бірақ біз оны бауырымызға қысып алып, айырылғымыз келмейді. Бұның себебі – біздің этностық ойлаудан, тайпалық, рулық ойлаудан шыға алмай отырғанымызда. Қырғыздар өзіне, қазақтар өзіне тартады. Қазақ мәдениетін біз адамзатпен бөлісе алмай жатырмыз. Еуропа бауыздалған серкені тартпайды. Жануарды қорлау деп есептейді. Өйткені, оларда басқа мәдениет. Сондықтан серкенің орнына басқа нәрсе тартып, көкпарға неге спорт сипатын бермеске?! Ал ойын ретінде серке бауыздап тарта беруге болады, бірақ ол спорт болмайды. Көкпарға қырғыздар өз алдына, қазақ өз алдына бөлек ереже жасап алды. Қазақ қазір оны шеңберге ойнайды, қырғыздар тайқазан атап қазан орнатып ойнайды. Оған ойын кезінде ат-матымен құлап, мертігіп жатыр. Ол спорт емес. Спортта қауіпсіздік талабы бар. Осылайша бір ойынды екіге бөліп алдық.

– Қазақ мәдениеті мен өнерін ғылыми тұрғыдан зерттеу елімізде қаншалықты жолға қойылған?

– Мен мысалы, Наурыз мерекесін 20 жыл бойы зерттеп, әлі тауыса алмай келемін. Басқа салаларды мәдени таным ретінде зерттеп жатқандар аз. Ұлттық тағамдарды зерттеп Әйгерім Мұсағажинова деген бір қыз жүгіріп жүр. Жас ғалымдар жағынан басқа ешкімді байқамадым.

Осы жерде бір маңызды мәселені айта кетейін. Ұлттық ойын мен ұлттық спорттың айырмасы бар ма? Мәселен, көкпарда серкені бауыздап кез келген адам ойнаса – ол ойын. Ал енді ол адамзатқа айналатын құндылық болса, спортқа айналса – онда ол ойындық сипаттан ажырайды. Спорт көкпарда басқа халықтар серке бауыздап оны ойнамайды. Серкенің орнына басқа бір атрибут керек. Соған біз өзімізді дайындай алмай жатырмыз. Яғни, ұлттық ойындарды спорттың рельсіне қоя алмай жатырмыз. Себебі, біз ойын мен спортты ажырата алмай отырмыз. Ойынды спортқа айналдыратын болсаң, ол ұлттық болудан қалады, аясы кеңіп адамзаттық сипат алады. Оны қазақтікі дей алмайсың. Соған біз дайын болуымыз керек. Дзюдоның түбі жапондық болғанымен, қазір адамзаттық. Жапондар соған дайындап әлемге ұсынды. Ал біз көкпарды өз дәстүріміздан шығарғымыз жоқ. Біздікі деп бауырымызға басып, айырылмай отырмыз.

Ұлттық аспаптарды Болат Сарыбаев ағамыз кезінде біраз зерттеді. Оларды ұлттық ансамбльдерге, оркестрлерге енгізді. Қазір соны кім зерттеп жатыр? Кім қалпына келтіріп жатыр? Білмеймін, ондай ешкімді таба алмаймын.

Ұлттық тағам да сол секілді. Мысалы біздің бас тағамымыз «бешбармақ» аталып кетті. Ондай атау, тіркесі бар ма еді қазақта? Бас бармақ, бес саусақ деген ғана бар.

– Біздің бас тамағымыз неге «бешбармақ» аталып кетті?

– Патшалық Ресейдің тілмаштарының айтуымен солай аталып кетті. Оны да ешкім зерттеп жатқан жоқ. Бұл тақырыпты біршама зерттедім. Оның ежелгі атауы – ас. Ол біздің «ас беру» деген ұғымымызға байланысты аталады. Аста құрбандыққа шалынған малдың етіне белгілі бір тілек, бата беріліп, дұға оқылған соң, одан ауыз тиіледі. Бертін келе мал садақа мен нан садақадан біріккен тағам пайда болды. Бұрын сорпа мен қымызбен өңкей ет желінсе, енді шелпек сияқты нан садақаны алды да, сорпаға салып пісіріп, жайма шығарды да, оған дәмдеуіштер қосты. Енді ол «ас» емес, «асамық» болып кетті. «Асамық» деген асап жейтін ас деген сөз. Тағамның аты – асамық. Ол шамамен XIX ғасырда пайда болды. Оған дейін ол ритуалдық ас болатын. Асты мүше күйінде тартады.

Спортта өте қатал тәртіп пен талап бар. Ол адамзаттық құндылық болып келеді. Ал енді көкпар сияқты ұлы құндылығымызды неге адамзатқа паш етіп, бөлісіп, өзгелерге таратпасқа. Бірақ біз оны бауырымызға қысып алып, айырылғымыз келмейді. Бұның себебі – біздің этностық ойлаудан, тайпалық, рулық ойлаудан шыға алмай отырғанымызда.

Берелді қазған археолог Зейнолла Самашев ағамыз астаудағы етті тапты. Бұзылмай, мұз боп қатқан күйінде сақталған. Ол сақ, скиф дәуірінің ар жағынан келе жатыр. Ол кезде оның қалай аталғанын біз қазір білмейміз. Бізге «ас беру» деген тіркес арқылы «ас» деп жетті. «Ас» аспан деген сөздің түбірі. Ол тек тамаққа қатысты емес. Ас немесе аш сөздерінен «ашамай» деген ұғым пайда болды. «Ашамай» деген қазіргі крест. Ас пен ашамай немесе ұмай, жер ана деген сөз. Көлденең тұрған сызық жерді, тігінен тұрған сызық көкті білдіреді. Екеуін қосқанда «ашамай», яғни крест шығады. Оның бірнеше ғасырлық тарихы бар. «Ашамай» дегенде тек 4-7 жасқа толған баланы атқа мінгізерде балаға арналған ер деп ұғып жүрміз. Ол – ер емес, ашамай тәрізді ғұрыпқа арналған атрибут қана. Оның ар жағында көк пен жер деген ұғым тұр. Бұл Түркі қағанатынан, тіпті оның ар жағынан келе жатыр. Біз көк пен жердің ортасында жаратылған халықпыз дейді. Көк пен жер деп ата мен ананы айтып тұр. Түркілер әу бастан көк пен жердің ұрпағымыз деп келеді. Содан таңба шығарып, «ашамай» атаған.

– ЮНЕСКО-ның мәдени және материалдық мұра тізіміне қазақтың төл дүниесі деп нені ұсынуға болады?

– Ол әдебиет, өнер, сурет, спорт салаларында өте көп. Онымен отырып жұмыс жасау керек. Оған Мәдениет және спорт министрлігі бас болып, ғалымдарды қатыстыру қажет. Бәрін саралап, сараптап, дұрыстап жазып, сосын ЮНЕСКО-ға ұсынуға болады. Ең дұрысы, түркі мемлекеттері бірігіп, өзінің түркілік ЮНЕСКО-сын құрып, жұмыс жасаған жөн. Ондай ұйым негізінде бар. Түркі мәдениеті мен өнерін бірлесіп дамыту жөніндегі халықаралық ұйым (ТҮРКСОЙ) деп аталады. Бірақ соңғы жылдары оның да не істеп жатқаны білінбейді.

Бізде материалдық емес мұра өте көп. Ішіп-жемнен бастап, киімге дейін. Тіпті, әрбір оюдың өзі материалдық емес игілік. Оның өзінің бірнеше мыңжылдық тарихы бар. Бәрі сол тізімге кіре алады. Қазір ою-өрнектерді әркім әртүрлі жерде қолданып жатыр. Стандартқа сәйкестендірілмеген, яғни біртұтастандырылмаған. Сондықтан мәселені құзырлы органдарға қою керек. Қандай жәдігерлер бар дегендей. Оның барлығы адамзатқа керек, себебі біз мыңдаған жыл бойы бүкіл адамзатқа татитын рухани мұраны сақтап келген халықпыз. Мысалға әдебиеттануды алатын болсақ, жырды поэзияға кіргізіп жіберген. Жыр поэзияға жатпайды. Жыр екі құрамнан тұрады. Өлең мен мақамнан тұрады. Жырды жырлайды. Поэзияны жырламайды. Оқиды. Қағазға басып, кітап етіп шығарады. Жырдың тек мәтінін ғана басып шығарасың. Жыр импровизациядан құралады. Оны жыраулар шығарады. Жырау – ақын емес, ақын – жырау емес. Екеуі екі бөлек нәрсе.

– Айтыс өнері ЮНЕСКО-ның материалдық емес мұра тізіміне кіргізуге лайықты бірден-бір дүние емес пе?

– Әрине. Бірақ айтыстың өзі зерттелмей жатыр. Айтыскерлерді ақын дейді. Олар ақын емес, жырау. Себебі, айтысқа суырып салу өнері қатысады. Ал ақындар суырып салмайды. Ақындар сағаттап, күндеп ойланып барып, поэзиялық туындысын шығаруы мүмкін. Жыр бұрынғы бар нәрсені жаңғыртып шығаруы, болмаса ойда жоқ жерде суырылып салынып айтылуы мүмкін. Жыраулардың сайысы «айтыс» деп аталады. Айтыскерлер негізінде жыраулар. 2000 жылдан бері қарай ғана айтыскер деп айтылып жүр. Ол менің «Айтыс өнерін жаңаша ұйымдастыру» деп аталатын тұжырымдама жасап, авторлық патент алып, айтысты тікелей эфирден беруге 10 критерийден тұратын бағалауды кірістіріп, айтысатын адамды айтыскер деп атауымнан басталды. Оған дейін айтыскер деген термин кең қолданысқа кірмеген еді. Айтыскер ақын болуы мүмкін, ал ақын айтыскер бола бермейді. Қадыр Мырза-Әлі, Мұқағали, Әбділдә Тәжібаевтар айтысқан жоқ. Бірақ та, бұл айтыскер ақын бола алмайды, ақын айтыскер бола алмайды деген сөз емес. Екеуін ажыратып, өз алдына зерттеп, критерийлерін ашып, содан кейін барып адамзатқа ұсынуымыз керек. Біз әлі өзіміз таныған жоқпыз бұл дүниені. Өзіміз танымағаннан кейін басқалар тани алмайды. Бүкіл сала бойынша руханиятқа, мәдениетке қатысты материалдық емес мұраға қатысты нәрсенің барлығына ғылыми-зерттеу болу керек. Оны әлі тиянақты түрде бастаған жоқпыз.

– Тоғызқұмалақты да зерттегеніңізді естіген едік?

– Түркі академиясында жүргенде тоғызқұмалақты зерттедім. Магистрлік диссертация қорғадым. Тоғызқұмалақтың атының өзі дұрыс емес. Қазақтар «тоғызқұмалақ» дейді. Қырғыздар «тоғыз көргөл» дейді. Оны бүкіл адамзатқа қандай атаумен ұсынамыз деген нәрсе әлі шешілген жоқ. Оны 1874 жылғы Григорий Загряжский деген патшалық Ресейдің шенеунігі әрі этнографияны зерттеушісі «тоғызат» деген атаумен жазып кеткен. Қазақтар көшермендік өмір үлгісінен ажырамаған кезде оны «тоғызат» деп атады. Отырықшы өмір үлгісіне көшкен соң, әсіресе оңтүстіктегі қазақтар тоғызқұмалақ деді. Ал ондағы тоғыз отаудағы атаудың барлығы жылқыға, атқа байланысты атаулардан тұрады. Мәселен, жүрісті көшу дейді. Сондықтан тоғызқұмалақ емес, тоғызат деп атасақ бүкіл түркілерге ортақ атау болады. Қазір қырғыз бен қазақ өз елінде тоғызқұмалақтан жарыс өткізсе, әрқайсысы өзінше атайды. Шетелдік ойыншылар ойынды не деп атарын білмейді. Ал ойын ортақ, ережесі де ортақ, аты екі елде екі түрлі.

– Қазақ мәдениетін әлемге таныту, ғылыми айналымға түсіру жайындағы ой-пікіріңізбен де бөліссеңіз?

– Бізде ол үшін құрылған органдар өте көп. Мәдениет және спорт министрлігі, өнертану университеттері, институттар, ғылыми орталықтар бар. Егер қазақ мәдениетін әлемге танытамыз десек, барлығы мемлекеттің қойған айқын мақсатына бағынып, бірігіп жұмыс жасауы керек. Әрбір мұраны зерттеуге жеке гранттар бөлінуі керек. Бізде ұлттық мәдениетті насихаттауда ұйымдастыру жағы әлсіз. Наурыз мерекесін зерттеп, оның заманауи келбетін дайындағаныма бірнеше жыл болды. Алайда оны әлі өмірге енгізе алмай отырмыз. Наурыз мерекесі қазір бізде дұрыс мерекеленбейді, атрибуттары қалыптасқан жоқ, ғұрыптары әрпіл-тәрпіл. 2013 жылы 9 күн бойы мерекеленіп, жүйеленген түрде ұсындық. Одан әрі оны Мәдениет министрлігі алып кетуі керек еді, оны мереке емес насихат тетігі еткісі келеді. Наурыз да азаматтық мереке дәрежесіне көтеріле алмай, этнографиялық еске алу күні болумен шектелді

– Мазмұнды сұхбатыңызға рақмет!

Ерлік ЕРЖАНҰЛЫ,
«Заң газеті»

ДЕНСАУЛЫҚ

«AYELDER DAUSY - 2023» ЗЕРТТЕУІНІҢ НӘТИЖЕСІ ШЫҚТЫ

Gedeon Richter KZ компаниясы әйелдер денсаулығы саласындағы жыл сайынғы зерттеуінің биылғы «Ayelder dausy – 2023» нәтижелерін ұсынды. Онда әйелдердің өз денсаулығына қатысты зейіні мен хабардарлығында өсу тенденциясы байқалып отыр.

«Жыныстық және репродуктивті денсаулық жөніндегі қазақстандық қауымдастық» директоры, Контрацепция жөніндегі еуропалық қоғамның басқарма мүшесі, акушер-гинеколог Галина Гребенникова: «Біздің қыздарымызды, әйелдерді репродуктивті денсаулық мәселелерінде баяу, бірақ сенімді түрде тәрбиелеуге бағытталған бұл жұмыстардың барлығы нәтиже берді. Бүгінгі өзгерістер бізді қуантады. Зейін өсуде, контрацепция мәдениеті жақсаруда» дейді.

Мамандардың айтуынша, гинекологқа сирек баратын немесе бармайтын әйелдердің саны 6 пайызға азайған. Сауалнамаға қатысқандардың 47 пайызы контрацепция әдістері туралы ақпарат алу үшін дәрігерлерге жүгінеді, бір жылдағы өсім 1 пайызды құрады. Алайда, әйелдердің 72 пайызы өзін-өзі емдеуді жөн көреді. Бұл көбінесе гинекологқа баруды кейінге қалдыруды білдіреді. Оның соңы ауыр зардаптарға әкелуі мүмкін. Маманға үнемі бару ауруларды ерте кезеңде анықтауға және олардың дамуын болдырмауға көмектеседі, бұл әсіресе әйелдер аурулары үшін өте маңызды. Контрацепцияны қолдануды арттыру және шұғыл контрацепция туралы білім түсік түсірудің алдын алуға көмектеседі. 2022 жылмен салыстырғанда контрацепция әдістерін қолданбайтын әйелдер саны 2 пайызға азайды.

«Бала емізетін аналарға арналған гормоналды контрацепция нәрестенің анасы үшін қауіпсіз, сонымен қатар босанғаннан кейінгі кезеңде сақтандырудың тиімді әдісі екенін ескеру маңызды. Сондай-ақ, жаңа жүктілік босанған соң 18-24 айдан кейін денені толық қалпына келтіргеннен кейін ұсынылады. Мұндай контрацепция әдістері туралы білмеу әйелдерді таңдау және болашаққа жоспар құру мүмкіндігінен айырады», – дейді репродуктолог, жоғары санатты акушер-гинеколог, медицина ғылымдарының кандидаты Шолпан Кәрібаева.

Сала мамандарының сөзіне қарағанда, контрацепция әдістерінің әртүрлілігі – әрқашан жақсы. Соңғы зерттеулерге сәйкес, жас әйелдер контрацепцияның жаңа тиімді әдістеріне қызығушылық танытқан. Трансдермальды контрацепция мысалындағы статистика біздің әйелдердің тек 10 пайызы бұл әдіс туралы білетінін көрсетті. Респонденттердің 24 пайызы болашақта контрацепцияға қарсы жапсырманы қолдануға дайын. Сонымен қатар, бұл әдіске ең үлкен қызығушылық 18-29 жас тобында байқалады. Әдістердің әртүрлілігі қазіргі өмірде сөзсіз артықшылық болып табылады. Егер әйел әртүрлі себептермен таблетка қабылдағысы келмесе немесе қабылдай алмаса, трансдермальды контрацепция балама нұсқа болуы мүмкін. Бұл қажетсіз жүктіліктен сақтанудың ыңғайлы және тиімді әдісі

Е.КЕБЕКБАЙ,
«Заң газеті»

ПІКІР

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Әділетті Қазақстанның экономикалық бағдары» атты жолдауы көпшілікті бейжай қалдырмай, қоғамдық ұйым өкілдері стратегиялық маңызды құжатқа орай үн қосуда. Батыс Қазақстан облысындағы Қазақстан халқы Ассамблеясының филиалындағы Аналар кеңесінің төрайымы Құрманалина Шалқыма Хайроллақызы жолдауға байланысты лебізін жеткізген белсенді жанның бірі.

«ЕҢ БАСТЫСЫ – ҚОҒАМДЫҚ САНАНЫ ӨЗГЕРТУ»

Жаңа мүмкіндіктерге жол ашатын жолдау ел дамуының басым бағыттары мен алдағы мақсат-міндеттерді нақты айқындап, халықтың тұрмыс сапасын жақсартуға, жаңа экономикалық үлгіге әділдік, инклюзивтік және үнемшілдік бағдарына негізделгені, еліміздегі экономикалық саясаттың жаңа моделін қалыптастыруға басымдық бергені көптің көңілінен шықты деп ойлаймын.

– Шындығында, әділетті Қазақстанды құрамыз десек, ең бастысы, қоғамдық сана мен азаматтардың ниеті өзгеруі керек. Қазақтың құдайдан тілейтін бір тілегі бар: «Е, Құдайым, бала бер, бала берсең – сана бер, сана бермесең – ала бер», – дейді. Ендеше, ұрпақтың санасымен жұмыс жасау керек. Әрбір отбасында ұрпақ ең жақсы қасиеттерді, еңбекқор, тәртіпті, адал, әділ, үнемшілдікті бойына сіңірсе, оның бәрі бірігіп, біртұтас қоғамдық қасиетке айналары анық. Ұрпағымыз ойы, сөзі мен ісі бір жерден шығатын адал азамат болуда отбасында алған тәрбиенің маңызы зор. Әділетті Қазақстан және Адал азамат ұғымдары – егіз құндылық, адалдық жоқ жерде ешқашан әділдік болмайды. Адал азамат және тұғырлы тұлға болудың негізі отбасында бала кезден қалыптасады. Сондықтан Аналар кеңесі – отбасында жас ұрпақтың зорлық-зомбылықсыз, қауіпсіз әрі алаңсыз өмір сүруін, өскелең ұрпақтың психикалық саулығын қадағалауы тиіс. Президенттің білім сапасын арттыру жөніндегі бастамалары бізді ерекше қуантты. Жолдауда көрсетілген тапсырмалар оңтайлы жүзеге асса, елдегі жұмыссыздық азаяды, ал жоғары кәсіби шеберлігі бар жастар саны сөзсіз артады. Сонымен қатар, Ассамблеяның Аналар кеңесі балаларға берілетін білімнің қолжетімді әрі сапалы болуын қамтамасыз етудің маңыздылығы мен денсаулық сақтау саласын дамыту, отбасылық-демографиялық жағдайға және балалардың құқығы мен қауіпсіздігі мәселелеріне алаңдаушылық білдіреді.

Мемлекет басшысы кәмелетке толмағандарға жасалған зорлық-зомбылықтың кез келген түріне қатысты жазаны, білім беру мекемелеріндегі психологиялық қолдау қызметін институционалды түрде күшейтуді талап етті. Ол үшін бірыңғай сенім телефонын ұйымдастырып, зорлық-зомбылыққа және қысымға, яғни буллингке тап болғандарға көмек көрсетуге арналған бағдарлама әзірленуі керек. Сондай-ақ, қоғамдық тәртіпті бұзатын кез келген арандатушылық әрекетке қатаң тосқауыл қою қажет. Заң үстемдігі қамтамасыз етілмегендіктен қоғамда ұдайы келеңсіз оқиғалар болып жатады. Мысалы, даладағы, көшедегі вандализм, кейбір отағасы мен отаналарының тәртіпсіздігі, мәдениетсіздігінен болатын неше түрлі тұрмыстық жанжалдарды жасыра алмаймыз. Сондықтан заңды қатаң сақтау, қоғамдық тәртіпті қамтамасыз ету, мәдениетті, білімді, ғылымды дамыту арқылы қоғамдық сананы, жастардың ниетін өзгертуге атсалысуымыз қажет деп ойлаймын.

ШАРА

КҮШТІ ҰРПАҚ ОТБАСЫНДА ҚАЛЫПТАСАДЫ

Орал қаласы Достық үйінде «Күшті ұлт отбасында қалыптасады» атты полиция қызметкерлерінің отбасыларына арналған іс-шара ұйымдастырылды. Шараға қоғам тыныштығын сақтау жолында уақытпен санаспай еңбек етіп, темірдей тәртіпке бағынған полиция қызметкері мен отбасын құрып, шаңырағының берекесін кіргізіп отырған жұбайлары мен балалары шақырылды.

Тақырыптық кездесудің басты мақсаты отбасылық құндылықтарды бағалауға және некенің оң имиджін қалыптастыруға, отбасы мәртебесін көтеруге, ата-аналардың бала тәрбиесіндегі жауапкершілігін арттыруға ықпал етуге бағытталған.

Шараға БҚО полиция департаменті бастығының орынбасары, полиция полковнигі Нұрмахан Жалғасов, департаменттің кадр саясаты басқармасының бастығы, полиция полковнигі Қадыржан Сағын, БҚО әкімдігі ҚДБ «Қоғамдық келісім» КММ басшысының орынбасары Айгүл Туркина, қолөнер дәріптеушісі, қамшы жасау шебері, педагог, сарапшы Ринат Надырғожин, ҚР мәдениет қайраткері, Композиторлар одағының мүшесі Әділбек Сүлейменов және ішкі істер органдарының ардагері, отбасылық полиция династиясы, отставкадағы полиция подполковнигі Сергей Мановицкий қатысты.

Тағылымды шараның соңында әріптестері арасында еңбегімен сый-құрметке бөленген полицейлердің отбасылары мерекеге орай алғыс хаттармен марапатталды.

Гүлбақша ҒАБДУЛЛИНА,
БҚО әкімі ҚДБ
«Қоғамдық келісім»
КММ аға кеңесшісі

МӘРЕ

ЖАЙЫҚТЫҢ БОЙЫНДАҒЫ ДҮБІРЛІ ДОДА

Қылқұйрықты Қамбар ата түлігін ұлттың құндылығы деп ұлықтаған қазақ жылқы десе ішер асын жерге қоятыны жасырын емес. Ер қанатына балаған тұлпарлар тұяғының дүбірі Жайық бойын жайлаған елді дүр сілкіндірді.

Орал қаласының күнін мерекелеу аясында батыстың бас бәйге тойы – «Жайық жүйрігі» ашық чемпионаты өтті.

Зашаған кенті аумағындағы «Бортау» атшабар алаңында ұйымдастырылған бәйгеге Ақтөбе, Атырау, Маңғыстау, Қарағанды, Батыс Қазақстан облыстарынан және Ресей Федерациясынан 130-дан астам шабандоз қатысып, бақ сынады.

Құлағын қайшылап, жер тарпыған тұлпарларды тізгіндеген шабандоздар әртүрлі қашықтықтағы тай жарысы, құнан жарысы, аламан және ұлы аламан бәйгеде 14 450 000 теңге көлеміндегі жалпы жүлде қорын сарапқа салды.

Топырақты төңкеріп, қара жерді қайыстырып шауып келе жатқан тарлан жануарларды күтіп, делебесі қозып, дүбірге қиқу қосқан көрерменнің қатары қалың. Бәйгенің алдын бұйыртып жеткен жүйріктер де анықталды. Тай жарысында бәйгені теректілік Мейрам Шақановтың (шабандозы Саян) «Нұртөбелі» жеңіп алды. Ал 12 шақырымдық құнан бәйгеде Талғат Бисембиевтің (шабандозы Мәди) «Назкүрең» арғымағы бірінші боп келді. 21 шақырымдық аламан бәйге қорытындысында Маңғыстау облысынан келген Тұрлан Әдидің тұлпары оза шауып, бас жүлдеге ие болды. Ал ұлы аламанда теректілік Болат Жаңабаевтың (шабандозы Саян) «Сильвия» атты жүйрігі бас бәйгені қанжығыға байлады.

Осымен төртінші мәрте өткізілген «Жайық жүйрігі» бәйге түрлерінен БҚО ашық чемпионаты өз мәресіне жетті.

«Өңірдің басты бәйгесі төрт жыл қатарынан Батыс Қазақстан облыстық «Бәйге» федерациясының бас болуымен өтіп келе жатқанын атап өткен абзал. Бұған дейін «Жайық жүйрігі» екі мәрте Ақсай қаласында өткен болатын. Қала күніне орай өткізілген биылғы дода – «Жайық жүйрігі – 2023» атты бәйге түрлерінен БҚО ашық чемпионаты өңірдің ұлттық спорты тарихында қалары анық.

Айға жуық уақыт бойы бірлесе жасалған жұмыс нәтижесін берді, айшылық алыс жерлерден тұлпарын бәйгеге қосам деп келген ағайынға бек рақмет! Айтулы мерекеде, атаулы шарада қолғабыс болып, жұмыла іс жасаған барша бауырға, ұлт спортының басы-қасында жүрген жанашыр жігіттерге, әділ қазылық еткен көрермен халыққа мың алғыс! Тұлпарларымыздың тұяғы сүрінбесін! Батыс атбегілері бәйгелі бола берсін!» – деді бәйгеден соң ойымен бөліскен Орал қалалық Дене шынықтыру және спорт бөлімінің басшысы **Армат Исанов**.

Қала күніне арналған шаралар соңы гала-концертпен түйінделді. Думанды кеште Жайық бойындағы көне шаһардың көркемөнерпаздары мен елімізге танымал әншілер өнер көрсетіп, көрермендерге мерекелік көңіл-күй сыйлады.

Кеште барша оралдықтарды облыс әкімі Нариман Төреғалиев құттықтап, қаланың одан әрі өсіп-өркендеуін тіледі. Сондай-ақ, мерекелік шарада Қала күніне орай ұйымдастырылған «Жасыл қала», «Үздік маман» және «Үздік бейнетүсірілім және фотосурет» конкурстарының жеңімпаздары марапатталды.

Гала-концерт соңында отшашу ұйымдастырылды.

Бетті дайындаған Айгүл АХМЕТОВА, «Заң газеті»

ТАҒЫЛЫМ

«БӘЙГЕ» – ЖАС ШАБАНДОЗДАР МЕКТЕБІ

Ұлттық дәстүр – тәрбиенің қайнар көзі. Ұлттық тәрбие – өркениетті қоғам құрудың негізгі құралы. Себебі, ұлттық құндылық – ұлттың тірегі. «Жайық жүйрігі — 2023» аламаны аясында жас ұрпақты ұлттық құндылықтар негізінде тәрбиелеу мақсатында Орал қаласына жапсарлас жатқан Құс фабрикасы ықшамауданында орналасқан «Саба» этнокешенінде облыстық ұлттық спорт мектебінің «Бәйге» бөлімі ашылды.

Белгілі атбегі Ақылбек Ишановтың ат спортын дамытуға үлес қосып, ата-аналардан да, биліктен де қаржы алмай, ерікті түрде қала балаларын атқа баулып жүргені туралы талай мәрте айтылып та, жазылып та жүр. Бүгінде Ақылбектің шабандоздары тек облыс көлемінде ғана емес, республикалық, халықаралық деңгейдегі бәйгелерге қатысып, жүлделі болып жүр. Биыл Елорда кубогінде Боранбай Абдурахман, Башқұртстандағы бәйгеде Миразат Айсұлтан жүлдегер атанды.

«Ауылда атқа мінетін бала азайып барады дегенді естіп жүрміз. Тіпті, ауыл атбегілерінің жүйріктеріне отырғызатын бала таппай, қалалық шабандоздар шауып жүрген жайттар бар. Осы мақсатта ұйымдастырылған жүйелі жұмысымызды көрген өңір басшылығындағы азаматтар қолдау қажеттігін түсінді. Сөйтіп, ұлттық спорт мектебінің жанынан «Бәйге» бөлімі ашылатын болды. Мұндағы 25 баланы белгілі атбегі, жаттықтырушы Ақылбек Иманов пен атқұмар ару Әйгерім Ғұмарова жаттықтыратын болады. Шабандоздар аптасына төрт рет жаттығады», – дейді «Саба» этнокешенінің баспасөз хатшысы Ақмоншақ Мақсотқызы.

АЙМАҚ

ЖАҢАҚОРҒАНДАҒЫ АЛҒАШҚЫ ТІРЕК МЕКТЕП

Мектептердегі білім сапасын өсіруге, қала мен ауыл мектептерінің алшақтығын азайтуға бағытталған «Ауылдық аймақтардағы тірек мектептердің әлеуетін дамыту» жобасы бойынша Қызылорда облысының Жаңақорған ауданында алғашқы тірек мектебі ашылды.

Оған Білім беру саласын тұрақты дамыту қоры, Назарбаев зияткерлік мектептері мен «Қазақстан халқына» қоры қолдау көрсетті. Бұл «Ауылдық аймақтардағы тірек мектептердің әлеуетін дамыту» жобасы бойынша жұмысын бастаған еліміздегі 21-мектеп.

Жаңартылған мектеп 300 оқушыға арналған. Ондағы 26 жаңа негізгі пәндік және 10 қосымша білім беруге арналған кабинет жаңартылды. Олардың қатарында STEM-лабораториялар, робототехника мен арнайы арт-студия, киностудия да бар. «Ауылдық аймақтардағы тірек мектептердің әлеуетін дамыту» жобасының екінші кезеңіне енген бұл оқу ордасы мұғалімдеріне біліктілікті арттыру курстары өткізілді. Соның нәтижесінде негізгі пән ұстаздарының да жұмысы өзгерді.

«Физика пәнінің кабинетіне жабдықтарды тапсырыс беруге өзім де қатыстым. Енді мектеп бағдарламасына енген барлық тәжірибелер жасауға мүмкіндігіміз бар. Мәселен, Roqed панельдер мен Энштейн лабораториясымен математикалық маятник тербелісі мен формуласын іс-жүзінде көрсете аламыз. Бұл бір ғана мысал. Яғни, балаларға түсіндіруіміз де жеңілдеді, оқушылар да жылдам қағып алады», – дейді физика пәні мұғалімі Ақмарал Садырқызы.

Жаңарқорған мектебі алдағы 3 жыл көлемінде Назарбаев зияткерлік мектептерімен тығыз жұмыс жасайды. НЗМ педагогикалық шеберлік орталығы ауыл ұстаздарына арнап арнайы оқыту бағдарламасын өткізеді. Сондай-ақ, жыл сайын мектепте білім деңгейінің мониторингі жүргізіледі.

Жоба серіктерінің айтуынша, былтыр олар Аралдағы мектепті жаңартқан. Енді Жосалы ауылында да жақын арада толыққанды тірек мектебі пайда болмақ.

Жобаның бастамашысы болған Білім беру саласын тұрақты дамыту қорының жетекшісі Данияр Тоқтарбаевтың сөзіне қарағанда, 2019 жылы жобаға Ақмола және Шығыс Қазақстан облыстарынан 5 мектеп алынған. Жұмыс барысында жақсы нәтиже көрсетіп, 3 жылдың ішінде оқу сапасы 10-12 пайызға артқан. Сондықтан «Қазақстан халқына» қорымен бірлесіп, оны жалпыұлттық жобаға айналдырып отыр. Серіктестердің қолдауымен әр мектепке шамамен 250 млн теңге қаржы бөлінуде. Бұл қаражатқа мектептің материалдық-техникалық базасы жаңартылуда. Енді 2024 жылдың соңына дейін еліміздің әр ауданы мен моноқаласында 200 тірек мектебін ашу жоспарланып отыр.

Ерлік ЕРЖАНҰЛЫ,
«Заң газеті»

ҚЫЗМЕТ

Шымкент қаласы және Түркістан облысы бойынша ҚАЖД қарасты Түркістан қалалық пробация қызметінің есебінде тұрған сотталғандарға әлеуметтік құқықтық көмек тұрақты көрсетіледі. Сонымен бірге, психологиялық көмек те жолға қойылған. Өмірлік қиын жағдайға душар болған сотталғандардың психологиялық диагностикасына, түзеу мекемесінен кейін қоғамға бейімдеу мен оңалту жұмыстарына ерекше көңіл бөлінген.

СОТТАЛҒАНДАР ПСИХОЛОГ ҚОЛДАУЫНА ЗӘРУ

Есепке қою кезінде психологиялық тұрғыдан сотталғанның мінез-құлқын, ішкі жан-дүниесін, отбасылық жағдайын, араласу ортасын зерделеп, жеке бағдарламасы, психологиялық мінездемесі қарастырылады. Есепте тұрған сотталғандар бұл шараға өте байыпты қарайды және әңгімеге белсенді қатысып, кейбіреулері толғандырып жүрген мәселелерімен бөлісіп отырады. Сотталғандар ішінде күйзеліске түсетіндер жиі кездеседі. Әрине, мұндай жағдайда сотталған азаматтарға психолог маманның көмегі ауадай қажет. Себебі үнемі күйзелісте жүрген сотталған азаматтар сұрақтарына тиісті жауап таба алмаған кезде қайта қылмысқа баруы мүмкін немесе өз-өзіне қол жұмсауы да ықтимал.

Түркістан қалалық пробация қызметінің есебінде тұратын азаматтарға әлеуметтік-құқықтық, психологиялық көмектер жүйелі жүргізіліп келеді. Жақында пробация есебінде тұрған азаматқа әлеуметтік-құқықтық көмек көрсетіліп, Кентау қалалық психикалық ауруханасына жатқызылды. Психикалық дертке шалдыққан азамат 2022 жылы ұрлық жасағаны үшін пробация бақылауына алынған болатын. Бұл азаматтың денсаулығындағы кінәратқа байланысты Түркістан қалалық пробация қызметінің мамандары жыл сайын ем алуы үшін психикалық ауруханаға жатқызылып тұрады. Ол ауруханада өзіне тиісті ем шаралар алады.

Түркістан қалалық ПҚБ-нің аға инспекторы. Әділет аға лейтенанты Абдуали Мұхамбетқалиевтың айтуынша қалалық пробация қызметінің инспекторлары есепте тұрған әрбір азаматтың әлеуметтік және тұрмыстық жағдайымен танысып, барлық көмекті көрсетіп келеді.

Раушан НАРБЕК
ТҮРКІСТАН ОБЛЫСЫ

ҚҰНДЫЛЫҚ

АПОРТ - ҰЛТТЫҚ БРЕНД

Алматы апортын ұлттық брендке айналдыруда оның Географиялық көрсеткіштер тізіміне енуі маңызды рөл атқарады. Бұл Алматыда өтіп жатқан Дүниежүзілік зияткерлік меншік ұйымының Жазғы мектебі жұмысы кезінде айтылды.

Ұлттық зияткерлік меншік институтының директоры Ербол Оспановтың айтуынша, зияткерлік меншік құқықтарын қорғау және сақтау саласындағы мемлекеттік саясатты жүзеге асыратын орган саналатын Әділет министрлігінің ведомстволық ұйымы апортты әлемдік нарыққа шығару бағытында Алматы қаласымен тығыз жұмыс жасап жатыр.

«Географиялық көрсеткішке Алматы апортын енгізу туралы өтініш бізге 29 тамызда берілді. Алматы апорты тек Алматы қаласы ғана емес, бүкіл Қазақстан үшін өте маңызды. Бәрі сәтті болса тәртіп бойынша 3 айда құжат береміз. Географиялық көрсеткішке енген жағдайда Дүниежүзілік зияткерлік меншік ұйымы Алматы апортын әлемге танытуға көмектеседі. Сол себепті бізде келесі жылға Алматы апортын бүкіл әлемге жариялауға қатысты үлкен жоспарлар бар», – дейді Е.Оспанов.

Ұлттық зияткерлік меншік институты жалпы Географиялық көрсеткіш бойынша халықаралық сарапшылармен кездесулерін ол зияткерлік меншік нысандарының қатарына енбей тұрып бастаған болатын. Мәселен, «Микро, шағын және орта кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін әлеуетті арттыру және Орталық Азиядағы саудаға жәрдемдесу – CANDY V» өңірлік жобасының қызметі жергілікті өнімдер мен аумақтарды шетелде жылжытудың бүкіл әлемге танылған құралдарын, атап айтқанда географиялық көрсеткіштерді енгізу арқылы Орталық Азия агросекторының экспортқа бағдарланған кәсіпорындарының бәсекеге қабілеттілігін арттыруға бағытталған. Географиялық көрсеткіштер гастрономиялық туризм, агротуризм, экотуризм есебінен туристік бағыттың дамуына ықпал етеді, сондай-ақ аумақтардың экономикалық әлеуетін арттырады. 2020 жылдың мамырынан 2021 жылдың мамырына дейінгі кезеңде жобаның серіктестері және олармен байланысты мүдделі тараптар МҚ ретінде тіркелуі мүмкін өнімдерді іріктеуді жүргізді және техникалық-экономикалық негіздемені дайындады. Пилоттық жобаға қатысу үшін Қазақстаннан 1 өнім – Алматы апорты іріктелген болатын.

Ерлік ЕРЖАНҰЛЫ,
«Заң газеті»

ЖАРНАМА

ӘРТҮРЛІ

4. 12.09.2023ж. Маңғыстау облысының МАЭС ұйғарымымен «Үшқұю» АҚ-на (БСН 101240012013) қатысты оңалту рәсімін қолдану жөнінде азаматтық іс қозғалды. ҚР «Оңалту және банкроттық туралы» заңының 72-бабының 2-тармағына сәйкес, несиегерлердің борышкерге қоятын талаптарын несиегерлердің талаптарды мәлімдеу тәртібі туралы хабарландыру уәкілетті органның – ҚР МКК Маңғыстау облысы бойынша Мемлекеттік кірістер департаментінің интернет ресурстарында жарияланған күннен бастап бір ай мерзімнен кешіктірмей өздері мәлімдеуі тиіс. Несиегерлердің талаптары келесі мекенжайда қабылданады: 130000, Маңғыстау облысы, Ақтау қаласы, өндірістік аймақ 6, 150 ғимарат, 4 қабат. Уақытша әкімші Мусен Серік Сағынтайұлы. Сұрақтар бойынша хабарласу телефоны: +77010698383, эл. адрес: serik_ss712@mail.ru.

5. «Қарағантүбек» ЖШС, БСН 050540002558, 19.10.2023 жылы Ақтау қаласы, 13 ықшамаудан, 33/1, к 201 мекенжайында сағат 11.00-де серіктестіктің қатысушыларының кезектен тыс жалпы жиналысы өтетіні туралы хабарлайды. Күн тәртібінде:

Жер учаскелерін сатуды қарастыру туралы:
кад. № 13-199-006-665, ауданы 999,9751 га, м Жерсеңгір
кад. № 13-199-006-674, ауданы 806,4152 га, м Шат
кад. № 13-199-006-675, ауданы 22939,3749 га, м Құсым
кад. № 13-199-006-671, ауданы 5000,0003 га, м Сағажа.

6. «Терра Компани» ЖШС (БСН 010940000438) жарғылық капиталдың азайғаны туралы хабарлайды. Несиегерлердің талаптары осы хабарландыру жарияланған күннен бастап бір ай мерзім ішінде мына мекенжайда қабылданады: Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы, Алмалы ауданы, Нұрсұлтан Назарбаев даңғылы, 127 үй, пошта индексі 050000.

ТАРАТУ

2. «Lombardini finance» МҚҰ» ЖШС, БСН 150540001937, 2023 жылғы 4 қыркүйекте құрылтайшылардың жалпы жиналысының хаттамасымен микроқаржы ұйымы ретінде өз қызметін ерікті түрде тоқтату туралы шешім қабылдағанын хабарлайды.

3. «Western partner» ЖШС, БСН 071140015988, Маңғыстау облысы, Ақтау қаласы, 12 шағынаудан, 43 үй, 1 пәтер, өзінің таратылғаны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай ішінде көрсетілген мекенжайда қабылданады: Маңғыстау облысы, Ақтау қаласы, 32В шағынауданы, 2 үй, 247 пәтер. Тел.: 87012517995.

8. «Самал-Фарм» ЖШС, БСН 000640003677, өзінің таратылғаны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар хабарландыру жарияланған күнінен бастап екі ай ішінде көрсетілген мекенжайда қабылданады: Қазақстан, Астана қаласы, Сарыарқа ауданы, «Самал» ықшамауданы, 7 үй, 16 кеңсе. Тел.: 87015229087.

10. Атырау облысы білім беру басқармасының Қызылқоға ауданы білім бөлімінің «Т.Жанұзақов атындағы бастауыш мектебі» коммуналдық мемлекеттік мекемесі, БСН 060440004780, өзінің таратылатыны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап 2 ай мерзім ішінде мына мекенжайда қабылданады: Атырау облысы, Қызылқоға ауданы, Миялы ауылы, Т.Қарабалин көшесі, 39.

ҚҰЛАҚҚАҒЫС!

ХАБАРЛАНДЫРУ БЕРУДІҢ ТӨТЕ ЖОЛЫ
«ЗАҢ» Медиа-корпорациясының жарнама бөліміне хабарласыңыз немесе zanreklama@mail.ru электронды поштасына жолдаңыз.

ТЕЛЕФОН:
292 43 43, 8 708 929 9874

БАНКРОТТЫҚ

7. Батыс Қазақстан облысы МАЭС-ның 2023 жылғы 14 қыркүйектегі ұйғарымымен «TRITON SEVEN CROSS» ЖШС-н, БСН 190340019078, банкрот деп тану туралы азаматтық іс қозғалды. Мекенжайы: Орал қаласы, 5 ықшамаудан, 12 құрылыс.

ЖОҒАЛТУ

9. «Медеу» қайырымдылық мекемесі» мекемесінің, БСН 170640005638, жарғысының түпнұсқасы жоғалуына байланысты жарамсыз деп танылсын. Мекенжайы: Алматы қаласы, Медеу ауданы, Байтасов көшесі, 15 үй.

ЖАРНАМА БӨЛІМІ:

Алматы қаласы
Тел.: 8(727) 292-43-43,

8 (708) 929-98-74

E-mail:
zanreklama@mail.ru

ЖАРНАМА ҚАБЫЛДАЙТЫН ОРЫНДАР:

«Media page kz» ЖК, ZANGAZET.KZ - Алматы қаласы, Ақтолқын көшесі, 4Б, 2 қабат, 3 кеңсе, www.zangazet.kz, WhatsApp: 8 707 388 40 80.

ЖК «Қандыбаева», Газеттерге, журналдарға және сайттарға хабарландыру қабылдау агенттігі: 8(727)327 30 92, тел/факс: 273 47 98, 8 707 895 21 99, 8 701 739 27 83, 8 705 185 75 73
www.gazetyisaity.kz, e-mail: vsegazety@mail.ru
Алматы қ., Абылай хан даң., 60, Мақатаев көш.қиылысы, 208 кеңсе.

ЖК «Best Agency», мекенжайы: Алматы қ., Абылай хан даң., 60, Мақатаев көш.қиылысы, 209 кеңсе. Тел/Whatsapp 8 707 280 09 12.

«KAIROS» ЖК, Алматы қаласы, Жібек жолы даңғылы, 55, Пушкин көшесімен қиылысы, «Алма» СО, 4 қабат, ресепшн, тел.: 271-49-39, 8707 705-92-22. E-mail: kaldybayeva@mail.ru. Барлық хабарландыруды What's app бойынша қабылдаймыз.

ЖК «Gold Capital» Нұр-Сұлтан қ., Абай көшесі, 78, 105-кеңсе. Тел.: 8 (7172) 52-02-11,
8(702)839-90-86.

«Sokrat-PV» Юридическое агенство» ЖШС, Павлодар қаласы,Крупская көшесі,61,кеңсе 23.
Телефон: 87027159520; 87182221266 (жұмыс).

«Назар-1 фирмасы» ЖШС («РУТА» ЖА), директоры Кривилова Татьяна Ивановна. Шымкент қ., Г.Иляев көшесі, 47 (Шаймерденов к. бұрышы) RBK банктің жанында, Тел.: 8 (7252) 53-40-48. WhatsApp : +7-705-705-31-31. E-mail: nazar.reklama@gmail.com

ЖК «TRade and service»,
Алматы қ., ш/а Жетісу-3, 55/133.

ЖК «Аюбаева», Қарағанды қ., Жамбыл көшесі, 11. Тел.: 8 (7112) 42-00-71.

«Грация» ЖШС, Атырау қаласы, Махамбетов көшесі, 107-а, 2-бөлме, тел.: 32-14-29, 30-65-24, 8701 920 4538.

«ЮрСлужба» ЖШС, Көкшетау қ., Е. Әуелбеков көшесі, 129. Тел.: 8 (7162) 25-77-17, 8(747) 8097074.

«Версия-Пресс» ЖШС, Павлодар қ.,Естай көшесі 40. Тел.: 8 (7182) 32-47-67,32-49-04

Қалиасқаров Нұрлан Нұрғисынұлы ЖК, Петропавл қ.,К.Сүтішов көшесі,58,30-бөлме,3-қабат. Тел.: 8 (7152) 46-02-57,ұялы тел.: 8 (777) 572-29-91, 8 (701) 315-54-59.

ЖК «Бакирова Г.»,
Шымкент қ., Желтоқсан көшесі, 18. Әділет Департаметінің жанында. Тел.: 8 705 714 58 77.

Михеева Ольга Станиславовна ЖК, Қостанай қ., Гоголь көшесі, 110, ВП 67 (Чехов-Гоголь көш. қиылысы), Тел.: 8-714-2-50-97-07, ұялы тел.: 8-7758847211,8-7053506918.

«Озат-1» ЖШС, Ақтөбе қ., Алтынсарин көшесі 31. Тел.: 8 (7132) 40-41-05,ұялы тел.: 87774348344 және Ақтау қаласы.

ЖК «SAPA KZ» Атырау қаласы, ұялы тел.: 87781063779,e-mail:zan-at@mail.ru.

«Юридическая фирма «Консультант» ЖШС Орал қ.,Л.Толстой көшесі,28. Тел.: 8 (7112) 50-88-05.

«Реклама» ЖШС, Орал қ., Достық-Дружба даңғылы,182. Тел.: 8 (7112) 50-47-34.

«Компания Жете» ЖШС, Талдықорған қ., ш/а, Молодежный 3-үй, 1-п. Тел.: 8(7282) 24-29-66, 87058147221.

ЖК Гавриленко И.И., Қостанай қ.,пр. әл-Фараби 119-үй,407-А бөлме. Тел/факс: 8 (7142) 53-63-21.

«Жас Отау» ЖК Қыдырбаева Н.Н.Қызылорда қ., Әйтеке би көшесі, 27. Тел.: 26-45-89, ұялы тел: 8 (777)402-28-28; 8 (700) 332-24-78

ЖК Тажибаева, Тараз қаласы, Қойкелді көшесі 158 а, ХҚО аумағы. Ұялы тел.: 87017268772, 87054422939.

ЖК Новоселова Лилия, Петропавл қаласы,Қазақстан Конституциясы көшесі,28-үй,1-қабат. Тел.: (87152) 46-74-77,8-777-228-64-13.

ЖК «Reklam Servise», Тараз қаласы, Төле би көшесі,73 (ауладан кіру). Тел.: 8(7262)502222,ұялы тел: 87019457336 Татьяна.

ЖК «Выдай», Өскемен қаласы,60. Тел.: 8(7232) 578414,ұялы тел.: 87772256506.

БАЙҚАУҒА!

ТАМШЫЛАР КҮНӘНІ ЖУМАЙДЫ

(Соңы. Басы №69 санда)

– Қазір келем, күте тұрыңдар...

Әукесі салбыраған отағасы еліктің лағындай ойнақтаған жас сұлуды мықынынан құшақтаған күйі елітіп, елпілдеп жеке бөлмеге кіріп бара жатты. «Ну, подожди! Потом... Тыңдашы... У нас похоже проблема нарисовалась...»

– Проблема? Колледждің студентінде ақшадан басқа қандай проблема болуы мүмкін? Қане, айт!

– Есінде ме, роддомдағы малшының әйелі. Біздің баланы усыновить етіп алған? Сол звондады бүгін.

– Не дейді ол?

– Главврачтың орынбасары Дана деген стерва бәрін біліп қойыпты. Ертең полицияға шақыртыпты. Не істейміз?

Біләловтың жүрегі зу ете түсті. «Енді жетпегені осы еді! Бұл Темірболат пен Дана деген албастылар жолымды кес-кестей берді ғой».

Көз алдына перзентханадағы басы былқ-сылқ еткен қызыл шақалақ елестеді. Шарананы қолына ұстауға жиіркенген ол онысын сездіргісі келмей, алыстан «жақсы» деп басын изей салған. Баланы қапсыра құшақтап, сиқырлана күлген аға медбике «Ұлыңыздың көрімдігін бермейсіз бе?» деп сыңғырлады.

– Неге бермейді, береді. Соңғы патроны ғой! – деп бас дәрігер қарқылдай күлді. – Аяма, лақтыр! Бер!

Мәслихат бастығы қойнына қол жүгіртті. Әмияны да өзі сияқты тоқ екен. Шытырлаған теңгелердің арасынан бес жүздік іздеп еді, табылмады. Мың теңгелік те жоқ болып шықты. Біләлов осындай қырсықтың боларын алдын ала есептемеген топас көмекшісіне ыза болды. Зорға дегенде қолына іліккен екі мың теңгені дірілдей шығарып, қимай ұстатты. Медбике риза болмаған сыңайлы, қайқаңдап шығып кетті.

– Ал, не ақыл айтасың? – деді кабинет иесімен оңаша қалған Біләлов бас дәрігерге сығырая қарап.

– Не айтам? «Бәлелі жерге бармағыңды сұқпа» дегенді ұмытып кететінің-ай, осы!

– Енді... құшағыңдағы жас иіс ойлантуға мұрша бере ме?

– Өй, сен де! Сөзің бар болсын! Кәмелетке толмаған қызды екіқабат қылу статья екенін жақсы білесің! Әзірше бұл құпия сырымыз осы ғимараттан сыртқа шыққан жоқ. – Қарсыласын оңдырмай нокаутқа түсірген бас дәрігер қайтып ес жиғызбайын дегендей тұқырта түсті. «Мұның бір ғана жолы бар. Басқа бір әйелге оформить етеміз. Бес мың доллар!».

– Құп, келістік! Қалғанын өзім ойластырам. Маған жаңағы қасқыр медбикенді қосып берсең болды.

Мәселе ойламаған жерден тез шешілді. Тұрмысқа шыққалы ұл көрмей зарығып жүрген жылқышының әйелі медбикенің ұсынысына қуана келісіпті. Күйеуін шақыртып шүңкілдесіп, сұратқан екі бөлмелі пәтердің құнын ойланбастан беріпті. Оны естіген Біләлов «Қап, үш бөлме деп айтуымыз керек еді» деп бармағын тістеледі.

Ендігі естіген сұмдығы мынау! Полиция да тіміскілеп жүр дейді. Шұғыл бір амалын таппаса, кеш болатын сияқты.

– «Ұстараны» шақырыңдар!

* * *

Кезекші офицер Тұрдалинге телефон жазбаларын әкеліп ұстатты. Тракторшының он сегіз рет қоңырау соққан адамы аға медбике болып шықты. Одан басқа «Қожайын» деген құпия нөмірге де бірнеше рет қоңырау түсіпті. Ең соңындағы жазба «Груз дайын! Ақысын жіберіңіз» деп аяқталыпты.

«Груз?..» дейді. Капитан жалма-жан құпия нөмірді теріп көрді. Ар жақта шыңылтыр дауыс қақылдап тұр. «Абонент байланыс аясынан тыс жерде!» Қанат бұл телефонның бөгде біреуге тіркелгенін, әрі көзі жойылғанын бірден ұқты. Одан ары қазбалау пайдасыз. Кезекші тағы бір қағазды ұстатты.

– Мынау орталықтан!

– Әкеліңіз.

Жеделхатта телефон мен трактор рөліндегі қолтаңба қылмыс әлеміндегі аты-шулы «Ұстара» деген баскесерге тиесілі екені айтылыпты. Тұрдалин кезекшіге шұғыл нұсқау берді.

– Аса қауіпті қылмыскерге іздеу жариялаймыз! Аты-жөні...

Бұл кезде оқиға болған жерден ізін суытқан «Ұстара» сексен шақырымдай жердегі Серек теміржол бекетінде қарауылдың үйінде тығылып жатыр еді. Қожайынмен арадағы келісім бойынша жаңа төлқұжат пен ақша қолға тисе, бір күн де аялдамастан Ресейге кетпек. Біржола. Тек қара басып, телефонынан айырылып қалғанына қатты өкініп отыр. Полиция ендігі іздеп те жатқан шығар. Күйінген «Ұстара» алдындағы стақанды өңешіне төңкере салды.

Шоқша сақалды мына қарауыл шал бөтені емес, өз адамы. Кезінде Ресейде абақтыда бірге отырған қандыкөйлек сыбайласы. Осында келгенде сұрастырып жүріп, бірін-бірі былтыр тауып алған. Осы жақтың тумасы болған соң жергілікті бай-бағыландарды, олардың елге белгісіз жай-жапсарын жақсы біледі. Өткен күзде Шыңырау ауылындағы қоңырқай тірлігі бар жылқышыны барымталауға «наводка» берген де осы. «Күзетшісі жоқ. Жалғыз көмекшісі ғана бар» деген. Тура солай болып шықты.

Сол жолы «Ұстара» өз сыбайластарымен түнделетіп, бір үйір жылқыны Ақтерекке дүсірлете қуып барғанда Қожайынның шексіз қуанғанын көрсең! Қу далада ойнақтап, еркін өскен асау тағылар ауладағы қасапханаға кірмей айнала қашып, қанды ішкені де есінде.

«Бәрі де семіз шықты, жарықтық. Пышақ үстінен бөліп әкетті. Шыңыраудың малының еті тәтті болады ғой. Тағы әкелсеңдер, өзіміз оптом аламыз», – десті арзан олжаға қарық болған базардың алып-сатарлары.

Бөтелкеге қол соза беріп, «Ұстара» қарауылға еңсеріле бұрылды. «Осы маңайдан «жирный клиент» таба аласың ба?».

– Бар ондай. Мына іргедегі разъезде бір қалталы мырза тұрады. «Қазақмыс» дейтін алпауыттың өкілі.

– «Қазақмыс» дейсің бе? Олар мұнда неғып жүр?

– Естімеп пе едің? Осы маңнан мыстың мол қоры табылыпты. Соны қаузап жатыр. Біраз болды.

– Давай, онда дайындал. Бүгін кешке «бомбить» етеміз. Бұл біздің Қазақстандағы соңғы жорығымыз болсын.

– Жо-жоқ, карифан, мені араластыра көрме бұған! Сен кетесің, мен қалам. Өздерің бірдеңе қылыңдыр. Үйінің әдрісі міне!

Қараңғы түсе қайдан алғаны белгісіз, ол қос жарау атты ерттеп берді. «Иә, сәт!» деп қарғып мінген екі қарақшы кеш түсе тартып кетті. Былай шыға жол қысқартқысы келген серігі сөз бастады.

– Сенен көптен бері сұраудың реті келмеп еді. Айтшы осы, сенің кличкаң неге «Ұстара»?

«Ұстара» қарқылдап күліп алды. «Мен Ресейде туып-өскен пақырмын ғой», – деді сосын күлкісін тыйып. – Орынборда қалың орыстың ортасында өстім. Мінезім де тік. Өтірік айтуды білмеймін. Сол жақта машина жасау институтын бітірдім. Бір автоколоннада бастықтың орынбасары болып қызмет істедім. Содан сәбет өкіметі құлаған кезде, директор екеуміз үлкен базаның құрылтайшысы болып шыға келдік. Ішкеніміз алдымызда, ішпегеніміз артымызда. Тегін келген дүниені оңды-солды саттық, судай шаштық. Сөйтіп жүргенде, бастығымның ниеті бұзылды. Кәсіпорынды жеке дара билемек болыпты.

– Ах, сұмырай-ә! Тегін келген ен байлық аз көрінді ме, итке?!

– Солай шығар. Дүниедегі ең жаман нәрсе – қасында жүрген пенденің қастығы екен! Ойда жоқта үйіміз өртенді. Үймен бірге қатын мен екі бала жанып кетті. Сол түні мен басқа жақта жүр едім. Ғайыптан аман қалдым. Мұндай иттікті қалай кешірерсің? Заң орындарына сенім жоқ. Содан өрт қойған зәнталақты іздеп тауып алдым. Қаным қарайғаны сонша, өз қолыммен жанын жаһаннамға жібердім. Ұстарамен! Өлерінің алдында ол заказ берушіні атады. Бастығым екен! Ол сволышты да оңашада қолға түсіріп, машинасымен бірге өртеп жібердім! Содан абақтыдағылар мені «Ұстара» атап кетті.

– Қожайынмен қалай таныстың?

– Е-е, ол ұзақ әңгіме. Короче, түрмеден шыққан соң Қазақстанға келіп, Алматыдағы барахолкада бір барыгалармен ептесіп, өлместің күнін көріп жүргем. Соларды крышавать етем, менттермен сөйлесем, проблемасын шешем. Қонатын жер, тамақ, киім бәрі солардың мойнында. Бір күні өзім жақсы танитын бір саудагер іздеп келді. Қасында ақ шляпа киген, сықиған біреу бар. Қарны қабақтай. Бір ауданда бастық дей ме, дөкейдің бірі. Түсінгенім – осы базарда дипломаты қолды болыпты. Ішінде қомақты қаржы бар көрінеді.

– Братан, маған ақшасының керегі жоқ. Документтерді тауып берсең болды. Ақша сенікі! – деді ол.

Ондай май шелпекті маған кім береді? Мақұл дедім. Зыр жүгіріп, каналдарымды іске қосып, ақыры таптым. Өзіміздің карманниктер екен. Тиісті үлесін қалдырып, дипломат пен қалған ақшасын иесіне апарып тапсырдым. Естуімше, миллиард теңгенің құжаты бар екен. Қазбалап сұрамадым. Маған не керегі бар? Риза болған ол «адал еңбегің үшін» деп, бір пәшкі теңге ұстатты. Санаған жоқ. Мен де санамадым. Кетуге оқтала беріп едім, ымдап тоқтатты.

– Маған қызмет етуге қалайсың? Жағдайыңды жасаймын, – деді. Сірә, ана саудагерден менің өмір тарихымды түгел сұрап біліп алған сияқты. Қалада мені кім ұстап тұр? Қимайтын ештеңем жоқ. Сөйтіп, Ақтеректен бірақ шықтым.

Түн ортасы ауа арпылдай үрген иттердің дауысы естілді. Теміржолды жағалай жортып келе жатқан екеу тоқтай қалысты.

– Жақындадық білем. «Қазақмыстың» серкесі ауылдың сырт жағында тұрады деген. Қане, байқайық.

– Байқайтын ештеңесі жоқ. Әне, анау прожекторы жарқыраған қызыл коттедж соныкі болар.

«Ұстараның» болжамы дәл шықты. Самаладай жарықараған ауладағы қос қабатты еңселі үй маңайдағы құжыраларға қарағанда, шоқтығы биік екен.

Бұлар аттарын шоқ теректің тұсына тұсай сап, үйге қарай мысықтабандап жақындай берді. Күзет бөлмесіндегі бақылау экранына көзі түсіп кеткен сақшы жігіт айқай салды. «Етиаумайт! Анаң қара!». Шақырусыз қонақтардың сұлбасын алдында жатқан фотосуретпен салыстырды да, пультке жармасты.

– Бірінші, екінші, үшінші пост! Бәріңе! Бәріңе! Сақ болыңдар! Іздеуде жүрген аса қауіпті қылмыскер біздің аулаға кіріп келеді. Ұстауға дайындалыңдар! Полицияға хабар беремін!

* * *

Темірболат шақыртылған уақытта ішкі істер бөлімінің табалдырығын аттады. «Неге шақыртты екен? Біләлов тағы бірдеңені былықтырды ма?» деп жеткенше небір ойлар мазалаған. Өткенде салық инспекторы келіп, мекемесін олай да, былай да тексеріп, ештеңе таба алмады. Желдің қай жақтан соққанын іші сезген Темірболат та қол қусырып қарап отырған жоқ. Күресін жалғастырып келеді. Айтатын жеріне дейін айтты, жазатын жеріне дейін жазды.

Кеше Президент әкімшілігінен комиссия келіпті. «Ауданда балық шаруашылығын құруға неге қарсысыз? Әлде көздеген жеке бас пайдаңыз бар ма?» деп, бұған небір қитұрқы сұрақтарды қойған. Темірболат орайы келген сәтті құр жібергісі келмеді. «Балық шаруашылығын құруға қарсы емеспін. Бірақ су қоймасын тұрғызу бұл аймақтың экожүйесін бұзатыны анық» деп, қолындағы құжаттарды жайып сап, барынша дәлелдеуге тырысты.

Ақ шашты комиссия бастығы өмір мектебінен өткен, байыпты кісі екен. Иланғандай сыңай танытты. «Темірболат Зейноллаұлы, қағаздарыңызды қалдырыңыз. Қараймыз. Тиісті шешімді Астанаға барған соң қабылдаймыз. Әзірше, рұқсатсыз басталған су қоймасының құрылысын тоқтата тұрамыз» деп үміт отын жаққандай болды.

Енді, міне, ерекше істер жөніндегі тергеуші Қанат Тұрдалин іздеп жатыр дейді. Капитанмен сырттай таныстығы бар. Жиналыстарда да көріп қалады. «Тек, болса екен».

Темірболат есікті аша бере тергеушінің алдында отырған Дананы көріп, одан бетер таңырқады. Таңертең жұмысқа кетерде ештеңе демеген сияқты еді.

– Сен де келіп қалғансың ба? – деді жол апатынан кейін жиі шаршап жүрген әйеліне жаны ашып. Орнынан тұрған капитанмен қол беріп амандасты да: «Бізді неге шақыртқаныңызды түсіндіресіз бе?» деді сыпайылап.

– Иә, отырыңыз. Мәселе екеуіңізге де қатысты болған соң, басын ашып алайық деп шақырттым.

Тұрдалин тартпасынан қалыңдау қоңыр папка шығарып, парақтай бастады. «Мынау орталық перзентханаға қатысты қозғалған қылмыстық іс». Темірболат «қылмыстық іс» дегенде тіксініп қалды. Дананың да түрі бозарып барады.

– Қорықпаңыздар, – деді тергеуші қарсы алдындағы әйелдің екіқабат екені есіне түсіп. – Дана Болысбекқызының әрекетінде қылмыстық белгілер жоқ болғандықтан, істі қысқарттым. Сот-сараптамалық зерттеудің қорытындысы бойынша анықтамада қойылған қолдың сіздікі емес екені дәлелденді. Ал, мынау дактилоскопиялық сараптама. Анықтама қағазынан бас дәрігер мен аға медбикенің саусақ іздері табылды.

Дана солқылдап жылап жіберді. Қанша уақыттан бергі іште жиналған ащы запыранның уыты. Көз жасына ие бола алар емес. Тіпті, болмаған соң, тергеуші хатшы қызды шақыртып, оны қабылдау бөлмесіне шығарып жіберді. «Сізге қатты толқуға болмайды. Өзіңізді ұстаңыз».

– Ал аға, – деді сосын Темірболатқа бұрылып. – Сіздің де бастан өткерген хикметіңізді жақсы білемін. Мәслихат хатшысымен араңыздағы теке-тірестен де хабардармын. Кеше Серек станциясында оның «Ұстара» деген сыбайласы құрықталды. Сіздің әйеліңіздің көзін жоюға тапсырыс берушінің есімін атады. Мыңбай Біләлов! Қылмыстық топ құрып, адам өлтіруді ұйымдастырғаны үшін ол бүгін прокурордың санкциясымен қамауға алынды. Бас дәрігер де ұсталды.

Темірболат өз құлағына өзі сенбеді. Рас па?! Улы тамыры тереңге кеткен Біләлов секілді құбыжықты құлатқаны шын ба! Өмірінде алғаш рет осы түсініксіз қоғамда әділеттілік нышаны бар екенін жан-жүрегімен сезінгендей болды. Замана желі өзгерген сияқты ма, қалай? Көз алдына толқи аққан Жанама өзені, өзенді кешіп, бір-біріне су шашқан диқаншы ағайындардың шат-шадыман жүздері елестеді. Енді бір сәт туған ауылы, Ойтас, жаңбырлы күнгі бесіктой, кішкентай немересін көтеріп сақалы желбіреген Дәнағат ақсақал көлбеңдеп өтті. Жер бетіндегі пенде атаулының жасаған күнәсін жаңбыр тамшылары емес, адамдардың бір-біріне деген ақ пейілі ғана тазарта алатынын ұғынды.

– Рақмет саған, Қанат бауырым! – деді толқи тіл қатып. – Нағыз әділет жолын ұстанған жан екенсің. Туған ел-жұртын аш қасқырдай талаған қорқаулар қалайда жазасын алу керек. Бірақ, менің айтайын дегенім ол емес...

– Айтыңыз.

– Бәріміз бір қазақ деген атаның ұрпағымыз, інім. Өткенде Дана маған басынан өткен оқиғаның бәрін айтып берген еді. Өмір болған соң, қателіктер де болады. Бірақ, анау алыс ауылда жатқан Дәнағат ақсақалдың ол қателіктерге мысқалдай да қатысы жоқ. Ол кісі өте таза адам. Өз ортасында абыройлы, бар ғұмырын еңбекке арнаған қарапайым жан. Сол қадірменді атамыздың зарығып көрген бір перзенті бар еді. Сол нәрестені шырылдатып тартып алмай, бауырында қалдырудың заңды амалы бар ма?

Капитан Тұрдалин басы дауда жүрсе де, өзінің емес, өзгенің тағдырына ара түсіп отырған мейірбан азаматтың кең жүректілігіне қайран қалды.

– Әрине, бар. Неге болмасын! Заң деген адамдарды жазалау үшін емес, қорғау үшін қызмет ететінін жақсы білесіз ғой, ағасы. Дүниеде сіз сияқты ақиқатты пір тұтқан адал азаматтар бар кезде, атасы мен ботасын ешкім де жылатпайды деп ойлаймын...

Қайым-Мұнар ТАБЕЕВ

ЗАҢ газеті

Редакторлар кеңесінің төрағасы – директор
Досымбек ӨТЕҒАЛИЕВ

Бас редактор **Айнұр СЕМБАЕВА**
Бас редактордың орынбасары **Шолпан ҚАРАЕВА**

Нөмірдің кезекші редакторы **Ерлік КЕБЕКБАЙ**

Меншік иесі:
«ЗАҢ» МЕДИА-КОРПОРАЦИЯ»
ЖАУАПКЕРШІЛІГІ ШЕКТЕУЛІ СЕРІКТЕСТІГІ

МЕНШІКТІ ТІЛШІЛЕР:

Астана	Айша Құрманғали 8 707 851 91 13.
Алматы облысы	Нұрбол Әлдібаев 8 701 357 66 84.
Ақтөбе облысы	Жансая Есмағанбетова 8 705 398 62 83.
Атырау облысы	Боранбай Ғалиев 8 775 543 03 80.
Маңғыстау облысы	Жазира Әбіл 8 702 514 54 44.
Қызылорда облысы	Гүлбану Мақажан 8 701 697 39 86.
Түркістан облысы	Сейітхан Құлмаханбетов 8 707 721 19 59. Шадияр Мекенбайұлы 87757335665
Батыс Қазақстан облысы	Нұрлыбек Рахманов 8 707 177 80 70.

РЕДАКЦИЯНЫҢ МЕКЕНЖАЙЫ:

050012, Алматы қаласы,
Х.Досмұхамедұлы көшесі
68 «б»-үй.
Қабылдау бөлмесі:
292-43-43, 8 708 929 9874, zangazet.kz

E-mail: zanreklamaastana@mail.ru

«Заң газеті» аптасына 2 рет – сейсенбі, жұма күндері жарық көреді.
Жеке таралым 5596 дана
Апталық таралым 11 192 дана

Тапсырыс №138 Индекс 65921

Газет Қазақстан Республикасы бойынша таралады

Газетіміздің электронды нұсқасын ZANMEDIA.KZ сайтынан оқи аласыздар.

Газет бетіндегі жарияланымдардың позициясы мен фактілері үшін редакция жауап бермейді.

Жарнама мен хабарландырулардың мазмұнына жарнама беруші жауапты. Жарнама берушінің жіберген қателігіне байланысты талап-тілектер хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай мерзім ішінде қабылданады.

Газетті есепке қою туралы **№16297-Г куәлікті 2017 жылғы 12 қаңтарда** Қазақстан Республикасының Ақпарат және коммуникация министрлігі берген.

Газеттің терімі мен бет қаттау жұмыстары «Заң» Медиа-корпорация» ЖШС компьютерлік орталығында жасалды. Алматы облысы, Іле ауданы, Өтеген батыр ауылы, Сейфуллин көшесі, 2«б», «Принт плюс» ЖШС баспаханасында басылып шығарылды. Тел.: факс. 8 (727) 51-78-27, 8 (727) 51-78-31